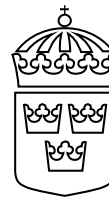

Regeringens proposition

2021/22:194

Ett modernare straffrättsligt skydd mot hemfridsbrott och olaga intrång

Prop.
2021/22:194

Regeringen överlämnar denna proposition till riksdagen.

Stockholm den 17 mars 2022

Magdalena Andersson

Morgan Johansson
(Justitiedepartementet)

Propositionens huvudsakliga innehåll

För att säkerställa ett starkt och ändamålsenligt skydd mot intrång i bostäder och andra platser behöver det straffrättsliga skyddet mot hemfridsbrott och olaga intrång moderniseras och stärkas. Regeringen föreslår därför att straffbestämmelserna moderniseras språkligt och att det klargörs att tillämpningsområdet för olaga intrång även omfattar gårdsplaner. Regeringen föreslår också att maximistraffet för brott av normalgraden skärps från böter till fängelse i högst ett år. Vidare föreslås att de grova svårhetsgraderna av brotten ska betecknas grovt hemfridsbrott respektive grovt olaga intrång och att straffskalan för dessa brott ändras från fängelse i högst två år till fängelse i lägst sex månader och högst tre år. Därtill föreslås att det i lagen införs omständigheter som särskilt ska beaktas vid bedömningen av om ett brott är grovt. Vid denna bedömning ska det särskilt beaktas om gärningen har skett genom inbrott, har innefattat våld, hot om brottslig gärning, ofredande eller skada på egendom eller annars har varit av särskilt hänsynslös eller farlig art. Regeringen föreslår också att försök, förberedelse och stämpling till grovt hemfridsbrott och grovt olaga intrång straffbeläggs.

Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 juli 2022.

Innehållsförteckning

1	Förslag till riksdagsbeslut	3
2	Förslag till lag om ändring i brottsbalken	4
3	Ärendet och dess beredning	7
4	Bakgrund och allmänna utgångspunkter	8
4.1	Den nuvarande regleringen av hemfridsbrott och olaga intrång	8
4.1.1	Det straffbara området	8
4.1.2	Straffskalor och gradindelning	9
4.1.3	Försök, förberedelse och stämpling samt åtalsbegränsning	10
4.2	Påföljdsstatistik och praxis	10
4.3	Lagstiftningen i andra nordiska länder	11
4.4	Allmänt om straffskalor, straffvärde, gradindelning och kvalifikationsgrunder	12
4.4.1	Straffskalor och straffvärde	12
4.4.2	Gradindelning och kvalifikationsgrunder	13
5	Skyddet mot hemfridsbrott och olaga intrång behöver moderniseras och stärkas	14
6	Ett förstärkt skydd mot hemfridsbrott och olaga intrång	16
6.1	Hemfridsbrott	16
6.2	Olaga intrång	20
6.3	Straffen skärps och nya brottsbeteckningar och kvalifikationsgrunder införs	24
6.4	Försök, förberedelse och stämpling till grovt hemfridsbrott och grovt olaga intrång kriminaliseras	33
7	Olaga förföljelse	35
8	Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser	36
9	Konsekvenser av förslagen	36
10	Författningskommentar	38
Bilaga 1	Sammanfattning av promemorian Ett modernare straffrättsligt skydd mot hemfridsbrott och olaga intrång	44
Bilaga 2	Promemorian lagförslag	45
Bilaga 3	Förteckning över remissinstanserna	48
Bilaga 4	Lagrådets yttrande	49
	Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 17 mars 2022	51

1 Förslag till riksdagsbeslut

Prop. 2021/22:194

Regeringens förslag:

Riksdagen antar regeringens förslag till lag om ändring i brottsbalken.

2 Förslag till lag om ändring i brottsbalken

Härigenom föreskrivs att 4 kap. 3, 4 b, 6, 10 och 11 §§ brottsbalken ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

4 kap.

3 §¹

Den som begår en brottslig gärning som utgör

1. mord, dråp, misshandel, grov misshandel eller synnerligen grov misshandel enligt 3 kap. 1, 2, 5 eller 6 §,

2. människorov, olaga frihetsberövande, olaga tvång, grovt olaga tvång, olaga hot, grovt olaga hot, hemfridsbrott eller ofredande enligt 4 kap. 1, 2, 4, 5, 6 eller 7 §,

3. våldtäkt, grov våldtäkt, sexuellt övergrepp, grovt sexuellt övergrepp, våldtäkt mot barn, grov våldtäkt mot barn, sexuellt utnyttjande av barn, sexuellt övergrepp mot barn, grovt sexuellt övergrepp mot barn eller sexuellt ofredande enligt 6 kap. 1, 2, 4, 5, 6 eller 10 §,

4. skadegörelse eller grov skadegörelse enligt 12 kap. 1 eller 3 §, eller

5. straffbart försök till brott enligt någon av 1–4

döms, om gärningen har bevittnats av ett barn som är närstående eller tidigare närstående till både gärningsmannen och den som gärningen begås mot, för *barnfridsbrott* till fängelse i högst två år. Om brottet är ringa, döms till böter eller fängelse i högst sex månader.

Om brottet är grovt, döms för *grovt barnfridsbrott* till fängelse i lägst nio månader och högst fyra år. Vid bedömningen av om brottet är grovt ska det särskilt beaktas om den gärning som har bevittnats har varit av mycket allvarlig art eller om gärningsmannen visat särskild hänsynslöshet.

4 b §²

Den som förföljer en person genom brottsliga gärningar som utgör

1. misshandel enligt 3 kap. 5 § eller försök till sådant brott som inte är ringa,

2. olaga tvång enligt 4 kap. 4 § första stycket,

3. olaga hot enligt 4 kap. 5 § första stycket,

4. hemfridsbrott eller olaga intrång enligt 4 kap. 6 §,

4. hemfridsbrott *enligt 4 kap. 6 § första stycket* eller olaga intrång

enligt 4 kap. 6 § andra stycket,

5. kränkande fotografering enligt 4 kap. 6 a §,

6. olovlig identitetsanvändning enligt 4 kap. 6 b §,

7. olaga integritetsintrång enligt 4 kap. 6 c §,

8. ofredande enligt 4 kap. 7 §,

¹ Senaste lydelse 2021:397.

² Senaste lydelse 2021:1108.

9. uppmaning till självmord eller oaktsam uppmaning till självmord enligt 4 kap. 7 a §,

10. förtal eller grovt förtal enligt 5 kap. 1 eller 2 §,

11. sexuellt ofredande enligt 6 kap. 10 §,

12. skadegörelse enligt 12 kap. 1 § eller försök till sådant brott,

13. ringa skadegörelse enligt 12 kap. 2 §, eller

14. överträdelse av kontaktförbud med elektronisk övervakning eller överträdelse av kontaktförbud enligt 24 § lagen (1988:688) om kontaktförbud

döms, om var och en av gärningarna har utgjort led i en upprepad kränkning av personens integritet, för *olaga förföljelse* till fängelse i högst fyra år.

6 §

Den som olovligen *intränger* eller *kvarstannar där annan har sin bostad, vare sig det är rum, hus, gård eller fartyg, dömes för hemfridsbrott till böter.*

Intränger eller kvarstannar någon eljest obehörigen i kontor, fabrik, annan byggnad eller fartyg, på upplagsplats eller på annat dylikt ställe, dömes för olaga intrång till böter.

Är brott som i första eller andra stycket sägs grovt, dömes till fängelse i högst två år.

Den som olovligen *tränger in* eller *stannar kvar i någon annans bostad eller annat liknande boende döms för hemfridsbrott till böter eller fängelse i högst ett år. För hemfridsbrott döms även den som olovligen tränger in eller stannar kvar i en trädgård, på en gårdsplan eller på en annan liknande plats som tillhör bostaden eller boendet.*

Den som i annat fall än som avses i första stycket obehörigen tränger in eller stannar kvar i en byggnad eller ett fartyg, på en gårdsplan eller på en annan liknande plats döms för olaga intrång till böter eller fängelse i högst ett år.

Om ett brott som avses i första eller andra stycket är grovt, döms för grovt hemfridsbrott eller grovt olaga intrång till fängelse i lägst sex månader och högst tre år. Vid bedömningen av om brottet är grovt ska det särskilt beaktas om gärningen

- 1. har skett genom inbrott,*
- 2. har innefattat våld, hot om brottslig gärning, ofredande eller skada på egendom, eller*
- 3. annars har varit av särskilt hänsynslös eller farlig art.*

För försök, förberedelse eller stämpling till människorov, människohandel, grov människoexploatering eller olaga frihetsberövande och för underlåtenhet att avslöja eller förhindra ett sådant brott döms det till ansvar enligt 23 kap. Detsamma gäller för försök, förberedelse eller stämpling till människoexploatering, grovt olaga tvång, äktenskapstvång, barnäktenskapsbrott *eller* grovt olaga hot och för försök eller förberedelse till dataintrång som om det fullbordats inte skulle ha varit att anse som ringa, eller grovt dataintrång.

För försök, förberedelse eller stämpling till människorov, människohandel, grov människoexploatering eller olaga frihetsberövande och för underlåtenhet att avslöja eller förhindra ett sådant brott döms det till ansvar enligt 23 kap. Detsamma gäller för försök, förberedelse eller stämpling till människoexploatering, grovt olaga tvång, äktenskapstvång, barnäktenskapsbrott, grovt olaga hot, *grovt hemfridsbrott eller grovt olaga intrång* och för försök eller förberedelse till dataintrång som om det fullbordats inte skulle ha varit att anse som ringa, eller grovt dataintrång.

Hemfridsbrott *eller* olaga intrång som *inte är grovt*, kränkande fotografering eller förberedelse till sådant brott, olovlig identitetsanvändning, olaga integritetsintrång, ofredande som inte förövats på allmän plats, intrång i förvar, olovlig avlyssning som inte förövats på allmän plats eller förberedelse till sådant brott får åtalas av åklagare endast om målsäganden anger brottet till åtal eller om åtal är påkallat från allmän synpunkt. Detsamma gäller olaga tvång genom hot att åtala eller ange annan för brott eller att om annan lämna menligt meddelande samt försök eller förberedelse till sådant brott.

Hemfridsbrott, olaga intrång, kränkande fotografering eller förberedelse till sådant brott, olovlig identitetsanvändning, olaga integritetsintrång, ofredande som inte förövats på allmän plats, intrång i förvar, olovlig avlyssning som inte förövats på allmän plats eller förberedelse till sådant brott får åtalas av åklagare endast om målsäganden anger brottet till åtal eller om åtal är påkallat från allmän synpunkt. Detsamma gäller olaga tvång genom hot att åtala eller ange annan för brott eller att om annan lämna menligt meddelande samt försök eller förberedelse till sådant brott.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2022.

³ Senaste lydelse 2020:349.

⁴ Senaste lydelse 2017:1136.

Bestämmelserna om hemfridsbrott och olaga intrång straffbelägger vissa intrång i bostäder, byggnader och på andra platser. Varken tillämpningsområdena eller straffskalorna för brotten har ändrats sedan brottsbalken infördes.

Såväl hemfridsbrott som olaga intrång förekommer inom ramen för brottslig djurrättsaktivism och i det sammanhanget har frågor väckts bl.a. om straffskyddets omfattning. Riksdagen har tillkännagett för regeringen det som utskottet anför om brottskoder och brott begångna av djurrättsaktivister (bet. 2019/20:JuU25 punkt 37, rskr. 2019/20:256). I den del av tillkännagivandet som avser djurrättsaktivister anför utskottet att det behövs lagstiftning för att skydda t.ex. djurhållare, livsmedelsproducenter och deras familjer mot trakasserier, bl.a. genom att de som begår den typen av brott får ett kännbart straff (bet. 2019/20:JuU25 s. 104). Genom propositionens förslag i avsnitt 6 anser regeringen att den del av tillkännagivandet som avser brott begångna av djurrättsaktivister tillgodoses. Den del av tillkännagivandet som avser brottskoder behandlas i avsnitt 6.2. Riksdagen har även tillkännagett för regeringen det som utskottet anför om skärpta straff för angrepp på jägare som bedriver eftersök och skydds jakt (bet. 2020/21:JuU24 punkt 18, rskr. 2020/21:344). Utskottet konstaterar i fråga om hårdare straff för angrepp på eftersöksjägare och jägare som bedriver skydds jakt att dessa jägare utför ett viktigt arbete på uppdrag av myndigheter och att det därför ska ses som en försvarande omständighet vid bedömningen av straffvärdet om brottet begåtts mot en person på grund av att han eller hon eller någon närstående är jägare som bedriver eftersök och skydds jakt (bet. 2020/21:JuU24 s. 48). Tillkännagivandet om skärpta straff för angrepp på jägare som bedriver eftersök och skydds jakt behandlas i avsnitt 6.3. Tillkännagivandena (bet. 2019/20:JuU25 punkt 37, rskr. 2019/20:256 och bet. 2020/21:JuU24 punkt 18, rskr. 2020/21:344) är därmed slutbehandlade.

Vad gäller framför allt hemfridsbrott behöver sådana gärningar även ses i ljuset av regeringens arbete mot våld i nära relationer och för ett ökat skydd mot trakasserier.

Mot den angivna bakgrunden togs promemorian Ett modernare straffrättsligt skydd mot hemfridsbrott och olaga intrång fram inom Justitiedepartementet (Ju2021/01508). En sammanfattning av promemorian och dess lagförslag finns i *bilaga 1* respektive *bilaga 2*.

Promemorian har remissbehandlats. En förteckning över remissinstanserna finns i *bilaga 3*. Remissyttrandena finns tillgängliga i Justitiedepartementet (Ju2021/01508).

I denna proposition behandlas promemorians förslag.

Lagrådet

Regeringen beslutade den 10 februari 2022 att inhämta Lagrådets yttrande över ett lagförslag som är likalydande med lagförslaget i denna proposition. Lagrådets yttrande finns i *bilaga 4*. Lagrådets synpunkter behandlas i avsnitt 6.1, 6.2 och i författningskommentaren.

4 Bakgrund och allmänna utgångspunkter

4.1 Den nuvarande regleringen av hemfridsbrott och olaga intrång

4.1.1 Det straffbara området

Hemfridsbrott

Hemfridsbrott regleras i 4 kap. 6 § första stycket brottsbalken. Av lagtexten följer att den straffbara gärningen består i att olovligen intränga eller kvarstanna där annan har sin bostad, vare sig det är rum, hus, gård eller fartyg.

Hemfridsskyddet gäller alltså bostäder. Med bostad avses inte bara en lokal eller annan plats där en person bor under en längre tid. Även en tillfällig bostad, t.ex. ett hotellrum, en hytt på en båt eller ett tält kan vara en persons bostad. Det krävs inte att någon bor i lokalen just vid den tidpunkt då det olovliga inträngandet eller kvarstannandet äger rum. Däremot krävs att lokalen, trots att den står tom, inte är övergiven utan fortfarande kan sägas vara någons bostad. Straffskyddet som bestämmelsen ger avser förutom den egentliga bostaden också t.ex. gård eller trädgård som hör till bostaden. Det är inte nödvändigt att gården eller trädgården är inhägnad om det på annat sätt framgår att området hör till bostaden. Uthus och andra ekonomibyggnader som finns inom gården eller trädgården omfattas också av straffskyddet, men däremot inte sådana byggnader som är mer avsides belägna. Hemfridsskyddet gäller i princip oberoende av äganderättsförhållandena (se NJA II 1962 s. 130–131 och Jareborg m.fl., 2015, Brotten mot person och förmögenhetsbrotten, s. 70–71).

För straffansvar krävs att gärningspersonen olovligen intränger eller kvarstannar i bostaden. Att tränga in innebär att ta sig in i t.ex. ett hus eller rum eller att ta sig in på t.ex. en gård eller upp på ett fartyg genom att övervinna något hinder av fysisk eller psykisk art. Även den som t.ex. klättrar över ett staket in på en gård eller går in på gården och därvid trotsar ett uttalat förbud intränger olovligen i bestämmelsens mening. Att kvarstanna är att underlåta att avlägsna sig när man uppmanas till det, att gömma sig så att en sådan uppmaning inte kan framföras eller att annars stanna kvar utan tillåtelse. Att någon olovligen smyger in eller gömmer sig i en annan persons bostad omfattas alltså av straffbestämmelsen. Att gå in i ett hus eller rum som är tomt kan utgöra ett intrång, även om sedvana kan göra handlingen lovlig eller samtycke kan inläsas i att den som kan ge ett giltigt samtycke förhåller sig passiv. Om t.ex. äkta makar har en gemensam bostad kan den ena av personerna inte begå hemfridsbrott genom att mot den andra personens vilja tränga in eller stanna kvar i bostaden. Däremot kan straffansvar för hemfridsbrott komma i fråga om någon utomstående person med den ena partens samtycke, men mot den andra partens vilja tränger in eller stannar kvar i en bostad som disponeras av de två parterna gemensamt (se Bäcklund m.fl., Brottsbalken, en kommentar [version 19, JUNO], kommentaren till 4 kap. 6 § och Jareborg m.fl., 2015, s. 70–71).

Olaga intrång

Olaga intrång regleras i 4 kap. 6 § andra stycket brottsbalken och den brottsliga gärningen motsvarar den brottsliga gärningen avseende hemfridsbrott, men det skyddade området är ett annat.

Straffbestämmelsen om olaga intrång, som ska tillämpas endast då hemfridsbrott inte föreligger, gäller enligt lagtexten när någon intränger eller kvarstannar obehörigen i kontor, fabrik, annan byggnad eller fartyg, på upplagsplats eller på annat dylikt ställe.

Regleringen tillkom efter förslag av Lagrådet som framhöll att det var önskvärt att skapa ett mer konsekvent utformat skydd för utrymmen där människor arbetar eller annars brukar vistas. Lagrådet ansåg också att det finns ett praktiskt samband med bestämmelserna om nödvärn, även om det inte är nödvändigt att kräva full korrespondens – våld måste få brukas för att föra ut en person som tränger sig in också i andra fall än när det gäller någons bostad. Som exempel på lokaler som bör komma i fråga nämnde Lagrådet enskilda arbetsrum, andra arbetsplatser, föreningslokaler och skolsalar samt trappuppgångar och andra gemensamma utrymmen i hyresfastigheter. Också myndigheternas tjänsterum kan räknas hit. Att nattetid olovligen tränga in i en offentlig, stängd byggnad bör också kunna bestraffas, oavsett om byggnaden på dagen står öppen för allmänheten. Med uttrycket ”annat dylikt ställe” avses inte bara bostad, utan t.ex. en inhägnad byggnadsplats, eller en annan liknande plats som har inrättats för ett bestämt ändamål i sådana fall då det är angeläget att kunna freda platsen mot obehöriga (se NJA II 1962 s. 130–133).

Straffbestämmelsen om olaga intrång har tolkats på så sätt att den är avsedd att utgöra ett skydd för lokaler och vissa andra utrymmen som inte är tillgängliga för allmänheten. Med hänsyn härtill har en affärslokal, dit allmänheten har fritt tillträde när det är öppet, inte ansetts vara en sådan lokal som avses i 4 kap. 6 § andra stycket brottsbalken (se NJA 1995 s. 84). Inte heller att ta sig in på en behandlingsinstitutions icke inhägnade område för att genom ett fönster tala med en intagen person har bedömts medföra ansvar för olaga intrång. Allmänheten ansågs ha fritt tillträde ända fram till byggnaderna och området som sådant (vilket inte heller var försett med skyltar som angav att det inte var tillåtet att vistas där) bedömdes falla utanför lagens begrepp ”annat dylikt ställe” (se RH 1995:29).

Genom uttrycket ”obehörigen” (jfr ”olovligen” beträffande hemfridsbrottet), utesluts förfaranden som kan anses överensstamma med bl.a. lag, rätt eller sedvana, från det straffbara området. Bestämmelsen får också anses ge utrymme för en viss intresseavvägning i det enskilda fallet. För att inte straffansvaret ska bli alltför vidsträckt bör bestämmelsens tillämpningsområde avgränsas så att handlingar som kan antas mer allmänt uppfattas som icke i egentlig mening klandervärda faller utanför (se första lagutskottets uttalande LU 1962:42 s. 30, rättsfallen NJA 1987 s. 148 och NJA 1995 s. 84 samt Jareborg m.fl., 2015, s. 71–72).

4.1.2 Straffskalor och gradindelning

Straffet för både hemfridsbrott och olaga intrång av normalgraden är böter (4 kap. 6 § första och andra styckena brottsbalken). Om ett hemfridsbrott

Prop. 2021/22:194 eller olaga intrång är grovt är straffet fängelse i högst två år (4 kap. 6 § tredje stycket brottsbalken).

Några omständigheter som särskilt ska beaktas vid bedömningen av om brottet är grovt (kvalifikationsgrunder) anges varken i lagtexten eller i förarbetena. I rättspraxis bedöms hemfridsbrott genom inbrott i regel som grovt (se NJA 1990 s. 315). Detsamma har ansetts gälla beträffande olaga intrång som sker på arbetsplatser och som omfattar ofredanden i form av allvarliga kränkningar av de anställdas integritet (se NJA 2009 s. 636). I det avgörandet uttalade Högsta domstolen även att, liksom när det gäller hemfridsbrott, åtskilliga omständigheter kan vägas in vid bedömningen av om ett olaga intrång ska bedömas som grovt och att det är svårt att generellt ange när ett sådant brott är grovt. Bland de omständigheter som ansågs behöva beaktas är avsikten med intrånget, om det skett systematiskt och planerat, i vilken omfattning hjälpmedel kommit till användning, om intrånget varit omfattande och i tiden utdraget, om gärningspersonen visat särskild hänsynslöshet samt om gärningspersonen utövat våld eller orsakat skadegörelse.

4.1.3 Försök, förberedelse och stämpling samt åtalsbegränsning

Försök, förberedelse och stämpling till hemfridsbrott eller olaga intrång är inte straffbart. Detsamma gäller för de grova svårhetsgraderna av brotten. Hemfridsbrott och olaga intrång faller under allmänt åtal. Åtal får dock väckas av åklagare endast om målsäganden anger brottet till åtal eller om åtal är påkallat från allmän synpunkt. Vid bedömningen av om åtal är påkallat ur allmän synpunkt ska brottets art och straffets syfte, omständigheterna vid gärningstillfället samt sociala hänsyn, exempelvis till målsäganden, beaktas (se NJA II 1962 s. 88). För grovt brott gäller inte någon åtalsbegränsning.

4.2 Påföljdsstatistik och praxis

Hemfridsbrott och olaga intrång är relativt vanligt förekommande brott. Av statistik från Brottsförebyggande rådet (Brå) framgår att den anmälda brottsligheten har ökat något över tid. Från att ha legat på ca 8 200 anmälningar under 2010 var antalet anmälningar 10 356 under 2020. Enligt preliminär statistik anmäldes 10 555 brott under 2021. Anmälningsstatistiken för hemfridsbrott och olaga intrång redovisas samlat för lagrummet, och redovisas därmed inte särskilt för de olika brottstyperna.

År 2020 uppgick antalet lagföringsbeslut beträffande normalgraden av hemfridsbrott och olaga intrång som huvudbrott till 214. Domar eller strafföreläggande meddelades i 145 fall. I de fall påföljden blev dagsböter bestämdes antalet till färre än 35 i 41 fall, till mellan 35 och 44 i 16 fall, till mellan 45 och 64 i 11 fall, till mellan 65 och 99 i 2 fall och till mellan 100 och 200 i 2 fall. Av penningböterna avsåg 6 fall mer än 750 kronor (men högst 1 000 kronor) och 55 fall mer än 1 000 kronor (men högst 5 000 kronor).

Samma år förekom sammanlagt 45 lagföringsbeslut för hemfridsbrott och olaga intrång, grova brott som huvudbrott. Samtliga var avgöranden från domstol. Huvudpåföljden bestämdes i 14 fall till fängelse, i 2 fall till rättspsykiatrisk vård, i 14 fall till skyddstillsyn, i 11 fall till villkorlig dom och i 2 fall till ungdomstjänst. I 2 fall dömdes ingen påföljd ut efter domstolens beslut om påföljdseftergift (29 kap. 6 § och 30 kap. 6 § brottsbalken) eller att en tidigare utdömd påföljd även ska avse den tillkommande brottsligheten (34 kap. 3 § brottsbalken). För dem som dömdes till fängelse bestämdes strafftiden till en månad i 2 fall, till mer än en månad (men högst två månader) i 1 fall, till mer än två månader (men högst tre månader) i 2 fall, till mer än tre månader (men högst fyra månader) i 3 fall, till mer än fyra månader (men mindre än sex månader) i 2 fall, till sex månader i 3 fall, till mer än sex månader (men mindre än ett år) i 1 fall och till ett år i 1 fall. Den genomsnittliga strafflängden var knappt fem månader.

När det gäller påföljdspraxis i övrigt kan nämnas att 30 dagsböter anges som påföljd för brott av normalgraden i fall av hemfridsbrott genom olovligt kvarstannande eller när en hyresvärd inträngt i bostaden och 1 500 kronor i penningböter för olaga intrång (se Åklagarmyndighetens RättsPM 2012:7). Vid något allvarligare fall av hemfridsbrott och olaga intrång av normalgraden kan det finnas skäl för ett högre antal dagsböter. Inom brotts tillämpningsområde ryms dock ett så stort antal olika förfaranden att det är svårt att tala om någon normalpåföljd (Månsson m.fl., elektronisk version 2020, Studier rörande påföljdspraxis m.m., s. 595). När det gäller grovt brott finns få avgöranden från Högsta domstolen som är vägledande i påföljdsfrågan. I rättsfallet NJA 1990 s. 315 (se avsnitt 4.1.2.), som även avsåg brotten egenmäktigt förfarande och skadegörelse (vilka dock ansågs konsumerade av hemfridsbrottet) bestämdes påföljden för hemfridsbrott, grovt brott till villkorlig dom och böter, till synes med beaktande av att den tilltalade av misstag tagit sig in i fel lägenhet på grund av berusning. Brottslighetens art ansågs inte utgöra hinder mot att välja annan påföljd än fängelse. Samma bedömning beträffande brottets art gjordes i rättsfallet RH 2009:33 avseende hemfridsbrott som var grovt. Påföljden bestämdes dock i det fallet till fängelse på grund av återfall. Det har också anförts att olaga intrång som är grovt normalt inte bör föranleda fängelse som påföljd (se Månsson m.fl., 2020, s. 599, jfr dock rättsfallet RH 2005:48 där påföljden bestämdes till en månads fängelse sedan det bedömts ha saknats förutsättningar för att bestämma påföljden till villkorlig dom).

4.3 Lagstiftningen i andra nordiska länder

I Finland är det straffbart att ta sig över någon annans gårdsplan eller att bebygga, gräva eller på annat liknande sätt utnyttja mark som är i någon annans besittning. Det är också straffbart att bemäktiga sig hela eller en del av mark eller byggnad som är i någon annans besittning. Den som agerar i strid med detta döms för *besittningsintrång* till böter eller fängelse i högst tre månader (se 28 kap. 11 § 1 mom. 2 och 3 punkten i strafflagen [39/1889]).

Även i Norge är det straffbart att obehörigen tränga sig in eller stanna kvar i annans bostad eller annan plats som denne inte har fri tillgång till. Straffet för *uberettiget adgang eller opphold* är böter eller fängelse i högst två år. Det är vidare straffbart med böter att obehörigen uppehålla sig på annans mark trots uppmaning om att lämna platsen (se 2005 års lov om straff [straffeloven] § 268).

I Danmark finns en generell straffbestämmelse om olaga intrång, s.k. *ulovlig indtrængen*. Den träffar bl.a. den som utan rätt bereder sig tillträde till ett främmande hus eller en annan icke fritt tillgänglig plats. Även den som efter uppmaning inte lämnar en sådan plats omfattas. Straffet är böter eller fängelse i högst sex månader. Straffet är fängelse i högst sex år om det t.ex. föreligger särskilt försvårande omständigheter. En sådan omständighet är när brottet har orsakat eller inneburit en särskild risk för betydande skada (se straffeloven [1930:26, reviderad genom lovbekendtgørelse nr. 1851 den 20 september 2021] § 264).

I Island är det straffbart med böter eller fängelse i högst sex månader om någon utan tillstånd tar sig in i någon annans hus eller fartyg eller annan plats där denne inte har rätt att vara, s.k. *húsbrot*. Även den som efter uppmaning inte lämnar en sådan plats omfattas. Straffet är fängelse i högst ett år om gärningspersonen vid gärningstillfället t.ex. var beväpnad, våldsam eller om gärningen begicks av flera personer tillsammans (se 231 gr. almenn hegningarlög [1940/19, den allmänna strafflagen]).

4.4 Allmänt om straffskalor, straffvärde, gradindelning och kvalifikationsgrunder

4.4.1 Straffskalor och straffvärde

Straffvärdebegreppets centrala roll i påföljdsbestämningen följer av 29 kap. 1 § brottsbalken. Straff ska, med beaktande av intresset av en enhetlig rättstillämpning, bestämmas inom ramen för den tillämpliga straffskalan efter brottets eller den samlade brottslighetens straffvärde (29 kap. 1 § första stycket brottsbalken). Vid bedömningen av straffvärdet ska beaktas den skada, kränkning eller fara som gärningen inneburit, vad den tilltalade insett eller borde ha insett om detta samt de avsikter eller motiv som han eller hon haft. Det ska särskilt beaktas om gärningen inneburit ett allvarligt angrepp på någons liv eller hälsa eller trygghet till person (29 kap. 1 § andra stycket brottsbalken). Paragrafen ger alltså uttryck för att straffvärdet utgör utgångspunkten för påföljdsbestämningen, att lika svåra brott ska leda till lika stränga straff och att svårare brott ska straffas strängare än lindrigare brott.

Det görs skillnad mellan det abstrakta och konkreta straffvärdet. Med det abstrakta straffvärdet avses en hel brottstyps straffvärde uttryckt genom brottets straffskala. Straffskalan anger spannet mellan det lindrigaste och hårdaste straffet för brottet och uttrycks i böter och/eller fängelse. Det abstrakta straffvärdet är ett mått på hur allvarligt lagstiftaren ser på den aktuella brottstypen i förhållande till andra brott. Inom straffskalan ska i princip alla tänkbara gärningstyper som faller inom det aktuella tillämpningsområdet kunna inordnas, och straffskalan måste

därmed ha en viss spännvidd, från ett lägsta straff till ett högsta. Det kan inte sällan finnas skäl att se allvarligare på brott som orsakar skada på ett skyddat intresse än på brott som inte förutsätter en sådan skada. Med det konkreta straffvärdet avses det straffvärde som fastställs för en enskild gärning. Vid den bedömningen ska bl.a. de principer om straffvärdebedömning som framgår av 29 kap. 1–3 §§ brottsbalken beaktas.

De straffskalor som anges i brottsbalken och annan lagstiftning är framför allt resultatet av kriminalpolitiska överväganden. De slås fast efter de förhållanden och värderingar som råder vid tiden för deras tillkomst och efter en jämförelse med övriga straffstadganden. Synen på hur allvarlig en brottstyp är kan komma att förändras över tid, t.ex. till följd av samhällsutvecklingen.

Vilken straffskala som gäller för en viss brottstyp påverkar inte bara vilken påföljd som kan väljas utan har också betydelse för vilka straffprocessuella åtgärder som är möjliga att vidta. Det innebär att straffskalan kan ha stor betydelse redan under förundersökningen. Flera straffprocessuella tvångsmedel är beroende av straffskalan, t.ex. häktning, anhållande och gripande (24 kap. 1, 6 och 7 §§ rättegångsbalken). Straffskalan påverkar även förutsättningarna för vissa s.k. särskilda rättsverkningar av brott, t.ex. skyldigheten att betala avgift till brottsofferfonden (1 § lagen [1994:419] om brottsofferfond) och är direkt avgörande för vilken preskriptionstid som gäller för brottet (35 kap. 1 och 2 §§ brottsbalken).

4.4.2 Gradindelning och kvalifikationsgrunder

Vid gradindelade brott är varje grad en egen brottstyp. Gradindelningen måste i princip ske före straffvärdebedömningen, dvs. frågan om huruvida ett visst brott t.ex. är grovt eller inte ska i princip prövas innan domstolen gör en konkret straffvärdebedömning. Samtidigt finns ett nära samband mellan frågan om till vilken grad ett visst brott hör och bedömningen av straffvärdet i det enskilda fallet. Det innebär att prövningen av brottets svårhetsgrad ofta görs parallellt med bedömningen av dess straffvärde, även om bedömningarna görs med tillämpning av delvis olika kriterier (se ”Fem automatkarbiner” NJA 2017 s. 794 p. 16–18). Vid de allra flesta gradindelade brott överlappar straffskalorna varandra. För ett brott av normalgraden kan det t.ex. föreskrivas fängelse i högst två år medan brottets grova variant bestraffas med fängelse i lägst sex månader och högst sex år. En anledning till denna ordning är att inte alla faktorer som påverkar straffvärdet, eller i övrigt straffets längd, påverkar gradindelningen. Exempel på sådana faktorer som i allmänhet inte är av betydelse för gradindelningen är att den tilltalade avsett att brottet skulle få allvarligare följder än det faktiskt fått eller att det är fråga om ett sådant återfall i brott som motiverar en straffskärpning. En viss överlappning av straffskalorna ger även utrymme för att inom ramen för straffskalan straffmåta flerfaldig brottslighet.

Vid gradindelade brott är det vanligt att det anges vilka omständigheter, kvalifikationsgrunder, som särskilt ska beaktas vid bedömningen av till vilken grad ett brott ska hänföras. Det är emellertid inte nödvändigt att kvalificera brottet som grovt när någon av de angivna omständigheterna

Prop. 2021/22:194 föreligger och heller inte uteslutet att bedöma brottet som grovt i fall där ingen av de angivna omständigheterna är för handen. En samlad bedömning ska alltid göras. För att ett brott ska bedömas som grovt krävs emellertid i princip att omständigheterna i det enskilda fallet framstår som försvarande i motsvarande grad som normalt gäller i de fall som anges i lagens exemplifiering (se ”De upprepade skattebrotten” NJA 2018 s. 634 p. 9–10, ”Rånet i tobaksbutiken” och ”Rånet i guldsmedsbutiken” NJA 2018 s. 767 I–II p. 7 och ”Upprepade övergrepp i rättsak” NJA 2019 s. 747 p. 26).

5 Skyddet mot hemfridsbrott och olaga intrång behöver moderniseras och stärkas

Regeringens bedömning: Det finns ett behov av att modernisera och stärka det straffrättsliga skyddet mot hemfridsbrott och olaga intrång.

Promemorians bedömning överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: De flesta remissinstanserna delar bedömningen eller har inte några invändningar mot den. *Brottsförebyggande rådet* framhåller att syftet med att klargöra tillämpningsområdet avseende olaga intrång även gör sig gällande i fråga om händelser som sker mellan personer som har eller har haft en nära relation och påpekar att sådana brott rimligen kan ske både inom ramen för hemmet och arbetet.

Skälen för regeringens bedömning

Synen på integritetskränkande brottslighet har skärpts

Lagstiftaren har under senare tid skärpt sin syn på integritetskränkande brottslighet mot enskilda. Exempelvis infördes i januari 2018 brottet olaga integritetsintrång som straffbelägger intrång i någon annans privatliv genom spridning av vissa slag av bilder eller andra uppgifter, om spridningen är ägnad att medföra allvarlig skada för den som bilden eller uppgiften rör (se prop. 2016/17:222 Ett stärkt straffrättsligt skydd för den personliga integriteten). Därtill infördes den 1 mars 2021 en ny straffbestämmelse om inbrottsstöld i brottsbalken. Brottet innebär att den kränkning av den personliga integriteten som det innebär att bli bestulen i sin bostad eller ett annat liknande boende beaktas i större utsträckning än tidigare (se prop. 2020/21:52 Tillträdesförbud till butik och förstärkt straffrättsligt skydd mot tillgreppsbrotslighet). Av relevans i sammanhanget är också att det sedan juli 2018 i vissa fall är möjligt att förena utvidgade kontaktförbud med elektronisk övervakning (se 2 § lagen [1988:688] om kontaktförbud). Regeringen framhåller i sin motivering till lagändringen att mäns våld mot kvinnor är oacceptabelt. Det orsakar stort lidande och leder till att många utsatta kvinnor lever med ständig rädsla. Syftet med elektronisk övervakning av kontaktförbud är att kunna erbjuda ökad trygghet för den som utsätts för våld eller hot om våld (se prop. 2017/18:81 Elektronisk övervakning av kontaktförbud s. 11–13). För att ytterligare stärka skyddet mot våld och andra kränkningar i nära relationer

genomfördes den 1 januari 2022 lagändringar för att bl.a. skärpa minimistrammet för grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning samt straffet för överträdelse av kontaktförbud. I motiveringen till lagändringarna uttalade regeringen att våld och andra kränkningar i nära relationer är inte bara en privat angelägenhet utan i hög grad även samhällets ansvar. Det ställs därför stora krav på att samhället tar sitt ansvar och att myndigheterna agerar och vidtar nödvändiga och effektiva åtgärder för att förebygga och förhindra bl.a. våld samt för att skydda dem som utsätts (se prop. 2020/21:217 Skärpta straff för våld och andra kränkningar i nära relationer s. 10). Ytterligare ett exempel på integritetsskyddande lagstiftning är det nya barnfridsbrottet som infördes i 4 kap. 3 § brottsbalken den 1 juli 2021, som innebär att det är straffbart att utsätta ett barn för att bevittna vissa brottsliga gärningar i nära relationer (prop. 2020/21:170 Barn som bevittnar brott).

Den skärpta synen på integritetskränkande brottslighet motiverar en översyn även av straffbestämmelserna om hemfridsbrott och olaga intrång. Vidare framstår straffskalorna för hemfridsbrott och olaga intrång som lindriga i förhållande till annan brottslighet av jämförbart slag (se avsnitt 6.3). Till detta kommer att bestämmelserna, som inte har ändrats sedan brottsbalken infördes 1965, är ålderdomligt formulerade.

Det är oklart om tillämpningsområdet för olaga intrång även omfattar gårdsplaner

På senare tid har det i den allmänna debatten om den brottsaktiva djurrättsaktivismen framhållits av framför allt Lantbrukarnas riksförbund (LRF) att det kan finnas brister vad gäller tillämpningsområdet för olaga intrång. Det har bl.a. påpekats att det är oklart om tillämpningsområdet även omfattar gårdsplaner. Vidare saknas klargörande och enhetlig rättspraxis. Inte heller ger förarbetena någon tydlig vägledning (jfr NJA II 1962 s. 130–133, RH 1995:29 och Göta hovrätts dom den 18 juni 2014 i mål nr B 1257-14).

Polismyndigheten bedömer att antalet brottsbenägna djurrättsaktivister som är aktiva i landet är lågt och att brotten som de begår ofta är relativt lindriga. Dessa individer skapar dock stor otrygghet för lantbrukare och andra, orsakar ekonomisk skada för enskilda och för näringslivet och utgör ett störningsmoment för enskild jakt och för licensjakt (se rapporten Polismyndighetens arbete för att motverka brottslighet kopplad till djurrättsaktivism – Redovisning av regeringsuppdrag, Ju2019/01125).

Även om de brottsaktiva djurrättsaktivisterna är få till antalet kan de åsamka stor skada och oro för enskilda. De som begår handlingar av det här slaget äventyrar dessutom det arbete för ett stärkt djurskydd som seriösa organisationer och djurhållare utför. Samhället måste därför arbeta på bred front med dessa frågor, inte minst genom att se till att relevant lagstiftning är ändamålsenligt utformad.

Regeringen instämmer med *Brottsförebyggande rådet* om att ett klargörande av tillämpningsområdet för olaga intrång även kan vara till nytta i situationer som kan uppstå mellan personer som har eller har haft en nära relation, t.ex. genom att en person oönskat söks upp på sin arbetsplats. En ändamålsenligt utformad lagstiftning kan även av detta skäl bidra till att öka tryggheten i samhället.

Oklart utformade straffbestämmelser gör det dessutom svårare för allmänheten att förstå vad som är straffbelagt, vilket minskar bestämmelsernas normbildande och brottsavhållande funktion. Rätts-säkerheten kräver också att var och en kan förstå vad straffbestämmelser betyder och därmed vilka gärningar som är förbjudna. För att undvika utredningssvårigheter är det även viktigt att bestämmelserna är tydliga och enkla att tillämpa för rättsväsendets aktörer och att oklarheter och gränsdragningsproblem mellan straffbestämmelserna undviks i så stor utsträckning som möjligt.

Reglerna om hemfridsbrott och olaga intrång behöver moderniseras och stärkas

Det kan vid en samlad bedömning ifrågasättas om nuvarande utformning av bestämmelserna om hemfridsbrott och olaga intrång säkerställer ett tillräckligt starkt och ändamålsenligt skydd mot intrång i bostäder och på andra platser. Det straffrättsliga skyddet mot hemfridsbrott och olaga intrång behöver mot denna bakgrund moderniseras och stärkas.

6 Ett förstärkt skydd mot hemfridsbrott och olaga intrång

6.1 Hemfridsbrott

Regeringens förslag: Straffbestämmelsen om hemfridsbrott moderniseras. Straffansvar för hemfridsbrott ska gälla för den som olovligen tränger in eller stannar kvar i någon annans bostad eller annat liknande boende. Straffansvaret ska även gälla för den som olovligen tränger in eller stannar kvar i en trädgård, på en gårdsplan eller på en annan liknande plats som tillhör bostaden eller boendet.

Promemorians förslag överensstämmer i huvudsak med regeringens men innehåller inte någon hänvisning till att straffansvaret även ska gälla ”på en annan liknande plats” som tillhör bostaden eller boendet.

Remissinstanserna: De flesta remissinstanserna tillstyrker eller har inte några invändningar mot promemorians förslag. *Attunda tingsrätt* anser att den föreslagna utformningen av hemfridsbrottet riskerar att ge bestämmelsen ett för snävt tillämpningsområde i förhållande till dess syfte och anser att den bör omformuleras om den är avsedd att kunna tillämpas även avseende naturtomter. *Brottsförebyggande rådet* framför att det finns omotiverade skillnader mellan hur förslagen om hemfridsbrott och olaga intrång utformats, bl.a. i fråga om att till bostaden tillhörande trädgård och gårdsplan innefattats i en särskild mening för hemfridsbrottet. Brottsförebyggande rådet anser därför att bestämmelsen bör omformuleras.

Brottsoffermyndigheten anser att även tillfälligt boende personer i form av övernattande besökare, som tillbringar något eller några dygns nattvila hos en bostadsinnehavare, bör omfattas av hemfridsskyddet. Även

Hovrätten för Västra Sverige anser att det bör förtydligas vems hemfrid som störs vid hemfridsbrott och i vilken utsträckning t.ex. tillfälligt boende personer i form av övernattande gäster hos en bostadsinnehavare kan omfattas av hemfridsskyddet.

Jämställdhetsmyndigheten vill se att situationer där personer befinner sig på skyddat boende och där äkta makar gemensamt äger en bostad men där en part har flyttat ut exemplifieras och särskilt lyfts fram vid beredningen av förslagen.

Skälen för regeringens förslag: Enligt 4 kap. 6 § första stycket brottsbalken i dess hittillsvarande lydelse döms den som olovligen intränger eller kvarstannar där annan har sin bostad, vare sig det är rum, hus, gård eller fartyg, för hemfridsbrott till böter. Som konstateras i avsnitt 5 finns det behov av att modernisera denna straffbestämmelse.

Av straffbestämmelsen följer att det skyddade området vid hemfridsbrott är bostäder, vare sig det är rum, hus, gård eller fartyg. Som framgår av avsnitt 4.1.1 kan emellertid även en tillfällig bostad såsom hotellrum, båthytt, husvagn eller tält omfattas av begreppet bostad. Uppräkningen syftar till att klargöra vad som i första hand menas med bostad och är alltså inte uttömmande. Det kan diskuteras om det av den hittillsvarande lydelsen med tillräcklig tydlighet framgår av lagtexten att även tillfälliga bostäder omfattas av det skyddade området och om uppräknningen på ett tydligt och relevant sätt sammanfattar de platser som omfattas av straffskyddet. Mot denna bakgrund och för att minimera risken för att nya boendeformer i framtiden utesluts från tillämpningsområdet, bör i stället uttrycket ”annat liknande boende” användas.

Uttrycket ”bostad eller annat liknande boende” förekommer i den nyligen införda straffbestämmelsen om inbrottsstöld i 8 kap. 4 a § brottsbalken (se prop. 2020/21:52). För inbrottsstöld döms den som stjälar efter intrång i bostad eller annat liknande boende. Dessa omständigheter utgjorde tidigare kvalificerande rekvisit vid bedömningen av om en stöld var grov och innebörden av rekvisiten har inte ändrats (se samma prop. s. 113). Inte enbart permanentbostäder avses utan också t.ex. fritidsbostäder med sådant utförande och sådan standard att de kan betraktas som hem. Även andra boenden som har karaktär av hem eller som präglas av avskildhet och där ett intrång utgör en kränkning av vad som bör vara den boendes fredade sfär omfattas. Som exempel nämns hotellrum eller hytter på ett fartyg (se prop. 2016/17:131 Grovt fordringsbedrägeri och andra förmögenhetsbrott s. 67 och 91). Ett annat exempel kan vara ett skyddat boende, där någon befinner sig för att få skydd mot hot, våld eller andra övergrepp. Skyddsintresset för hemfridsbrott är att värna den boendes fredade sfär och personliga integritet (jfr bestämmelsen om inbrott i 20 kap. 5 § strafflagen från 1890, enligt vilken straff var stadgat för den som med uppsåt att stjäla bröt sig in i [...] gård, hus, rum eller fartyg [...]). Att använda uttrycket ”bostad eller annat liknande boende” bör därmed inte innebära att det skyddade området vid hemfridsbrott inskränks. Hemfridsskyddet gäller i princip oberoende av äganderättsförhållandena. Även sedan tidigare gäller att om t.ex. äkta makar har en gemensam bostad kan den ena maken inte begå hemfridsbrott genom att mot den andra makens vilja tränga in eller stanna kvar i bostaden (se avsnitt 4.1.1). Men om en av makarna har flyttat ut omfattas den kvarboende maken av hemfridsskyddet även i förhållande till den make

Prop. 2021/22:194 som flyttat ut. Straffansvar för hemfridsbrott kan även komma i fråga om någon utomstående person med den ena partens samtycke, men mot den andra partens vilja tränger in eller stannar kvar i en bostad som disponeras av de två parterna gemensamt.

Brottsoffermyndigheten anser att det är oklart vem eller vilka personer som är att anse som boende och således kan vara målsägande i anledning av hemfridsbrott. Brottsoffermyndigheten menar att även andra personer än bostadsinnehavaren och dennes eventuella familjemedlemmar borde kunna anses som målsägande, t.ex. när en bostadsinnehavare har besök av släkt eller vänner som övernattar och någon nattetid olovligen tränger in i bostaden och konfronteras med bostadsinnehavaren och övernattande besökare. Även *Hovrätten för Västra Sverige* framför att ett förtydligande i frågan behövs. Som framgår av avsnitt 4.1.1 gäller även sedan tidigare hemfridskyddet inte bara bostäder där en person bor under en längre tid. Även en tillfällig bostad kan vara en persons bostad. Hemfridskyddet gäller dessutom som sagts ovan i princip oberoende av äganderättsförhållandena. Enligt regeringens uppfattning bör skyddsintresset för den boendes personliga integritet även omfatta personer som har sitt tillfälliga boende i någon annans bostad. Även tillfälligt boende personer i form av övernattande besökare, som tillbringar något eller några dygns nattvila hos en bostadsinnehavare bör därför beroende på omständigheterna kunna omfattas av hemfridskyddet.

Som framgår av avsnitt 4.1.1 omfattar det skyddade området vid hemfridsbrott även t.ex. trädgård och gårdsplan som tillhör bostaden eller boendet. För att förtydliga att så är fallet bör detta uttryckligen framgå av lagtexten. Detta bidrar till att göra straffbestämmelsen än mer tillgänglig och precis. *Attunda tingsrätt* anser att promemorians föreslagna utformning riskerar att leda till en för snäv tillämpning och ifrågasätter om intrång på sådana naturtomter som varken utgör trädgård eller gårdsplan omfattas av straffbestämmelserna, även om dessa tomter är knutna till en bostad. *Brottsförebyggande rådet* föreslår att de båda brottstyperna hemfridsbrott och olaga intrång utformas på samma sätt, t.ex. genom en sammanslagning av platser inom- och utomhus med ett likalydande och avslutande ”eller annan liknande plats”. Regeringen kan konstatera att begreppen trädgård och gårdsplan inkluderar tyffallen av de platser i anslutning till en bostad eller annat liknande boende som utgör hemfridszonen och som alltså bör omfattas av det straffrättsliga skyddet. Inom det område som utgör hemfridszon gäller inte allemansrätten. Allemansrättens innehåll är inte definierad i lagtext, men vissa bestämmelser som begränsar allemansrätten i olika avseenden kan motsatsvis sägas ge allemansrätten sitt innehåll, t.ex. brottsbestämmelserna om hemfridsbrott, olaga intrång och tagande av olovlig väg (jfr Mark- och miljööverdomstolens dom den 7 maj 2021 i mål nr M 12640-19 och prop. 1993/94:117 Inkorporering av Europakonventionen och andra fri- och rättighetsfrågor s. 18). Det kan finnas platser som bör omfattas av det straffrättsliga skyddet men som inte säkert faller in under ordalydelsen av begreppen trädgård eller gårdsplan (jfr begreppet gård i bestämmelsens hittillsvarande lydelse). Beroende på förhållandena på platsen kan t.ex. även en naturtomt eller strand omfattas av hemfridszonen (jfr ovan nämnda rättsfall). Var gränsen för hemfridszonen går varierar i det enskilda fallet, bl.a. beroende på vad det

är för typ av byggnad, hur den är placerad och terrängförhållandena på platsen. Lokal sedvana kan även innebära att människor av tradition rör sig på platsen på ett sådant sätt som medför att hemfridszonen är mer begränsad än annars (jfr även kravet på att intrånget ska ha skett olovligen). För att inte inskränka tillämpningsområdet av hemfridsbrottet jämfört med vad som gäller i dag bör begreppen trädgård och gårdsplan kompletteras med uttrycket ”annan liknande plats”. Någon förändring jämfört med vad som gällt hittills är inte avsedd. Liksom tidigare ska uthus och andra ekonomibyggnader som finns inom det skyddade området också omfattas av straffskyddet, men däremot inte sådana byggnader som är mer avsidet belägna (se avsnitt 4.1.1). En gårdsplan eller annan liknande plats kan, om den inte omfattas av hemfridsbrottet, även omfattas av bestämmelsen om olaga intrång, se avsnitt 6.2.

På samma sätt som gällt hittills förutsätts för straffansvar att intrånget eller kvarstannandet har skett olovligen. Även med nuvarande utformning av bestämmelsen finns det dock förfaranden som måste anses vara tillåtna även om de i och för sig skulle kunna anses falla under bestämmelsens ordalydelse. Som redan nämnts gäller i fråga om äkta makar som har en gemensam bostad att den ena maken inte kan begå hemfridsbrott genom att mot den andra makens vilja tränga in eller stanna kvar i bostaden (se avsnitt 4.1.1). På motsvarande sätt borde gärningar som kan antas mer allmänt uppfattas som inte i egentlig mening klandervärda, t.ex. att gå genom en trädgård för att ringa på dörren till ett hus, inte heller fortsättningsvis vara straffbara. En bedömning av straffbarheten får dock göras med beaktande av samtliga relevanta omständigheter i det enskilda fallet.

Vidare bör bestämmelsen även moderniseras språkligt genom att orden intränga och kvarstanna ändras till ”tränger in” respektive ”stannar kvar i”, och ”där annan har sin bostad” ändras till ”någon annans bostad”.

En modernisering av bestämmelsen i enlighet med det angivna kan enligt regeringens bedömning förväntas bidra till en mer enhetlig rättstillämpning.

Lagrådet har inte några invändningar mot förslaget som sådant. Lagrådet anser att det måste klargöras om, och i så fall i vilken utsträckning, som rätten till nödvärn i hemfridsbrottsituationer påverkas av den föreslagna lagstiftningen. Bestämmelsen om hemfridsbrott är utformad på ett sätt som korresponderar med bestämmelsen om nödvärnsrätt i 24 kap. 1 § andra stycket 3 och 4 brottsbalken. I nödvärnsbestämmelsen anges att rätt till nödvärn föreligger bl.a. mot den som olovligen trängt in i eller försöker tränga in i rum, hus, gård eller fartyg och mot den som vägrar att lämna en bostad efter tillsägelse. Avsikten med att ersätta den exemplifierande uppräkningslistan av platser som utgör hemfridsbrottsbestämmelsens skyddsområde med färre begrepp är inte att ändra bestämmelsens tillämpningsområde. De språkliga ändringarna innebär visserligen att ordalydelsen inte längre kommer att korrespondera helt med ordalydelsen i 24 kap. 1 § andra stycket 3 och 4. Exempelvis ersätts begreppet ”gård”, som även återfinns i nödvärnsbestämmelsen, i hemfridsbrottsbestämmelsen med uttrycket ”trädgård, gårdsplan eller annan liknande plats som tillhör bostaden eller boendet” utan att någon skillnad i sak är avsedd. I och med att tillämpningsområdet för hemfridsbrottet är avsett att gälla oförändrat i sak

6.2 Olaga intrång

Regeringens förslag: Straffbestämmelsen om olaga intrång moderniseras och förtydligas. Straffansvar för olaga intrång ska gälla för den som i annat fall än som avses i straffbestämmelsen om hemfridsbrott obehörigen tränger in eller stannar kvar i en byggnad eller ett fartyg, på en gårdsplan eller på en annan liknande plats.

Promemorians förslag överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: De flesta remissinstanserna tillstyrker eller har inte några invändningar mot promemorians förslag. *Hovrätten för Västra Sverige* efterfrågar ett tydliggörande av begreppet gårdsplan, så att det inte riskerar att definieras för snävt och leda till framtida gränsdragningsproblem.

Jämställdhetsmyndigheten framhåller vikten av att även trappuppgångar till hyreshus i privatbostäder omfattas av bestämmelsen. Myndigheten anser även att det finns en risk med att inte i straffbestämmelsen tydligt peka ut att tillämpningsområdet även gäller bl.a. arbetsplatser, skolor, förskolor och skolgårdar.

Polismyndigheten anser att det kan uppkomma tillämpningssvårigheter vid bedömningen av hur begreppet obehörigen förhåller sig till sedvanerätten såsom att det t.ex. finns en stig eller väg över en gårdsplan som länge använts av allmänheten. Myndigheten ser även en risk att situationen mellan markägare/lantbrukare och djurrättsaktivister inte kommer att förändras på annat sätt än att aktivisterna ställer sig något längre bort från gårdsplanen när de manifesterar. Även *Lantbrukarnas Riksförbund* befarar att djurrättsaktivister trots lagförslagen kan förväntas fortsätta sin brottsliga verksamhet och lyfter därför fram vikten av andra åtgärder i kombination med lagändringarna.

Jägarnas Riksförbund anser att definitionen av de platser som omfattas av förslaget inte är tillräckligt vid. Brott mot jägare som kan liknas vid hemfridsbrott och olaga intrång begås inte alltid på sådana platser. Till exempel kan jaktstugor, enklare grillplatser, slakterier eller andra samlingsplatser användas för jägare inom ramen för jakten och där riskerar de att utsättas för trakasserier och hot som, om de utfördes på en gårdsplan eller vid någons hem, skulle falla inom ramarna för lagen.

Skälen för regeringens förslag

Språket och utformningen moderniseras

Den hittillsvarande bestämmelsen om olaga intrång i 4 kap. 6 § andra stycket brottsbalken är formulerad på följande sätt. ”Intränger eller kvarstannar någon eljest obehörigen i kontor, fabrik, annan byggnad eller fartyg, på upplagsplats eller på annat dylikt ställe, dömes för olaga intrång till böter.” Bestämmelsen är precis som bestämmelsen i första stycket om hemfridsbrott ålderdomlig både till språk och utformning och behöver moderniseras av samma skäl som redogörs för i avsnitt 6.1.

Uppräkningen av vilka platser som ska omfattas av det skyddade området vid olaga intrång, nämligen kontor, fabrik, annan byggnad eller fartyg, upplagsplats eller annat dylikt ställe, har inte ändrats sedan bestämmelsens tillkomst 1965 (se närmare om det skyddade området i avsnitt 4.1.1). Uppräkningen är liksom den i bestämmelsen om hemfridsbrott omodern. Den är inte heller uttömmande och har skapat oklarhet om vad som omfattas av det skyddade området. En alltför detaljerad uppräkningslagtext kan visserligen vara lätt att tillämpa i de fall då den aktuella situationen faller direkt under bestämmelsens ordalydelse, men det kan vara svårt att fånga upp alla situationer som bestämmelsen bör omfatta. En alltför detaljerad bestämmelse kan dessutom bli svår att överblicka och riskerar att inte följa med i samhällsutvecklingen och framstår som mindre väl förenlig med hur straffbestämmelser generellt är utformade. Regeringen ser en risk med att, som *Jämställdhetsmyndigheten* föreslår, tydligt peka ut ytterligare platser i tillämpningsområdet eftersom bestämmelsen då riskerar att uppfattas som uttömmande och bidra till än mer oklarheter vid rättstillämpningen. Däremot kan en väl avvägd uppräkningslagtext i kombination med vägledning om hur begreppen bör tolkas bidra till en mer enhetlig rättstillämpning. Det finns därför precis som för bestämmelsen om hemfridsbrott skäl att ersätta uppräkningslagtexten med färre begrepp som fångar upp de platser som i dag omfattas av det skyddade området och som samtidigt minimerar risken för att nya platser i framtiden utesluts från tillämpningsområdet.

Till att börja med bör därför ”kontor, fabrik, annan byggnad eller fartyg” ersättas med ”en byggnad eller ett fartyg”. Det kan inte anses råda någon tvekan om att begreppet byggnad även innefattar kontor och fabrikslokaler. I begreppet inkluderas även sådana platser som även sedan tidigare ingår i det skyddade området, men som inte uttryckligen räknas upp i bestämmelsen, såsom enskilda arbetsrum, andra arbetsplatser, föreningslokaler, skolor och förskolor, stall samt trappuppgångar och andra gemensamma utrymmen i flerfamiljsfastigheter.

Liksom i första stycket bör uttrycken inträng och kvarstannar ersättas med ”tränger in” respektive ”stannar kvar”. Uttrycket upplagsplats stryks då det får anses omfattas av uttrycket ”på annan liknande plats”, som förs in i stället för ”annat dylikt ställe”. I uttrycket annan liknande plats kan under vissa förutsättningar även t.ex. skolgårdar inkluderas, t.ex. om och när allmänheten inte har fritt tillträde dit och det är angeläget att platsen ska kunna fredas mot obehöriga (jfr avsnitt 4.1.1).

Det klargörs att tillämpningsområdet även omfattar gårdsplaner

Det är oklart om dagens reglering av det skyddade området vid olaga intrång omfattar gårdsplaner som omgärdar t.ex. lantbrukares ekonomibyggnader eller produktionsanläggningar och inte kan sägas tillhöra något bostadshus. Detta gäller i synnerhet om gårdsplanen inte har inrättats för ett visst ändamål, inte är inhägnad med staket eller försedd med skyltar som anger att det inte är tillåtet att vistas på området. Någon tydlig vägledning i detta avseende saknas i såväl förarbeten som rättspraxis (se avsnitt 4.1.1).

LRF har till Justitiedepartementet framfört att denna oklarhet i lagstiftningen medför att lantbrukare känner rädsla och oro för sin egen

Prop. 2021/22:194 och sin verksamhets säkerhet, inte minst när personer uppehåller sig på gårdsplanen tillhörande lantbruket och genomför manifestationer som direkt eller indirekt fördömer lantbrukaren och dennes verksamhet som oetisk och skadlig och inte sällan som brottslig. Det förekommer också att djurrättsaktivister står på gårdsplanen och enbart stirrar rakt ut, vilket orsakar starkt obehag hos lantbrukarna.

Även om det kan vara ett fåtal individer som står för den typen av agerande kan de ändå orsaka stor skada för inte bara de enskilda lantbrukarna, utan i förlängningen även näringen i stort. Det är naturligtvis oacceptabelt. Lantbrukare och andra som bedriver verksamhet med djur ska kunna känna trygghet och kunna bedriva sin verksamhet på ett säkert sätt.

Som framgår i avsnitt 5 har lagstiftaren dessutom under senare år, i takt med samhällsutvecklingen, skärpt sin syn på kränkningar av enskildas personliga integritet, frihet och frid. Som exempel har straffbestämmelserna om olaga hot i 4 kap. 5 § brottsbalken och ofredande i 4 kap. 7 § brottsbalken moderniserats och utvidgats till att även gälla hot mot den personliga integriteten respektive gärningar som är ägnade att kränka någons frid på ett kännbart sätt (se prop. 2016/17:222). Möjligheten att leva ett tryggt liv utan att utsättas för brott ska inte vara beroende av vem man är. Det straffrättsliga skyddet bör därför vara utformat så att det effektivt kan motverka hot och kränkningar oavsett vem de riktar sig mot (jfr samma prop. s. 21–22).

Mot den bakgrunden bör straffbestämmelsen om olaga intrång förtydligas och utformas på så sätt att det inte råder någon tvekan om att gårdsplaner omfattas av det skyddade området vid olaga intrång. Staket och skyltning runt gårdsplaner saknas många gånger av kostnadsskäl, med hänsyn till de stora ytor som det kan röra sig om. Grindar är ofta inte heller lämpliga med hänsyn till att stora lantbruksmaskiner behöver kunna köras in på gårdsplanen. Gårdsplanen utgörs i regel av en anlagd yta utanför en byggnad, bestående av hårt underlag, men kan även utgöras av en yta som brukas på ett annat sätt. Även utan inhägnad eller dylikt bör det vara möjligt att konstatera att det inte är fråga om en allmän plats och att t.ex. demonstrationsfrihet inte råder där. Det borde inte heller medföra svårigheter att urskilja området från angränsande allmänna gator och områden (jfr Göta hovrätts dom den 18 juni 2014 i mål nr B 1257-14, i vilken hovrätten instämde i tingsrättens bedömning att en gårdsplan mellan husen på en minkfarm inte kunde anses utgöra allmän plats och att den plats där de tilltalade hade uppehållit sig, långt in bland ekonomibyggnaderna, var att jämställa med ett inhägnat område). Detsamma gäller möjligheten att urskilja gårdsplanen från natur och skog där allemansrätt råder. Till detta kommer att rekvisitet obehörigen i andra stycket ger utrymme för viss intresseavvägning i det enskilda fallet. För att inte straffansvaret ska bli alltför vidsträckt kan nämligen bestämmelsens tillämpningsområde avgränsas i rättstillämpningen så att handlingar som kan antas mer allmänt uppfattas som inte i egentlig mening klandervärda faller utanför (se NJA 1987 s. 148 samt jfr även NJA 1983 s. 662).

Med hänsyn till det anförda är det varken lämpligt eller nödvändigt att i straffbestämmelsen uppställa krav på att gårdsplanen ska vara försedd med t.ex. staket eller skyltning. Vad gäller frågan om hur begreppet obehörigen

förhåller sig till sedvana, t.ex. när det finns en stig eller väg över en gårdsplan som sedan länge använts av allmänheten, så bör det inte heller råda något tvivel om att sådana förfaranden som kan anses överensstämma med sedvana inte sker obehörigen och därmed inte heller omfattas av straffansvar. Om ett sådant förfarande har stöd i sedvana eller annars utifrån en intresseavvägning inte kan anses ske obehörigen måste dock avgöras utifrån omständigheterna i det enskilda fallet. Vid en sådan intresseavvägning kan bl.a. intrångets karaktär och varaktighet och personens agerande på platsen vara av betydelse (jfr NJA 1987 s. 148 och NJA 1983 s. 662).

Jägarnas Riksförbund anser att definitionen av de platser som omfattas av straffskyddet inte är tillräckligt vid. Regeringen konstaterar för sin del att det straffbara området inte får sträckas så långt att även allmän plats omfattas. Vissa av de exempel som tas upp av Jägarnas Riksförbund skulle kunna utgöra olaga intrång enligt bestämmelsen, såsom intrång eller kvarstannande i jaktstugor eller slakterier, men andra platser som grillplatser och andra samlingsplatser på allmän plats faller utanför. Detta innebär inte att det inte kan vara fråga om en brottslig gärning enligt andra bestämmelser. Ett agerande som utgör hot eller trakasserier skulle t.ex. kunna vara straffbart som olaga hot (4 kap. 5 § brottsbalken) eller ofredande (4 kap. 7 § brottsbalken). Att hotet eller trakasserierna framförs på en plats som omfattas av den nu aktuella bestämmelsen skulle däremot kunna tillföra ett kvalificerande moment av kränkning av personens fredade sfär, som inte gör sig gällande på motsvarande sätt på en allmän plats. Regeringen instämmer därför inte i Jägarnas Riksförbunds bedömning att det straffbara området är för snävt utformat.

Sammanfattningsvis bör det klargöras i straffbestämmelsen att det skyddade området vid olaga intrång även omfattar gårdsplaner.

Även om en effekt av klargörandet av skyddsområdet kan bli att t.ex. manifestationer av djurrättsaktivister inte förändras på annat sätt än att aktivisterna ställer sig något längre bort från gårdsplanen, som *Polismyndigheten* påtalar, anser regeringen ändå att det ger ett starkare skydd för personers fredade sfär och att t.ex. lantbrukare får en tryggare arbetsmiljö och ett ökat skydd för sin verksamhet. Också *Lantbrukarnas Riksförbund* befarar att djurrättsaktivister trots lagförslagen kan förväntas fortsätta sin brottsliga verksamhet. LRF därför lyfter fram vikten av andra åtgärder i kombination med de nu föreslagna lagändringarna och ger som exempel sitt eget arbete för ett system där myndigheter kan följa upp djurrättsrelaterad brottslighet på ett bättre sätt. LRF anser även att den aktuella brottsligheten bör prioriteras av fler myndigheter och att olika myndigheter bör samordna sin brottsbekämpning. Riksdagen har tillkännagett för regeringen det som utskottet anför om brottskoder och brott begångna av djurrättsaktivister (bet. 2019/20:JuU25 punkt 37, rskr. 2019/20:256). Utskottet har uttalat att det, för att kunna bevaka utvecklingen av den nu aktuella brottsligheten, är viktigt att få tillgång till pålitlig statistik. En ny brottskod är ett alternativ för att uppnå detta (bet. 2019/20:JuU25 s. 104). Regeringen kan konstatera att ett effektivt samarbete mellan Polismyndigheten, andra myndigheter och de brottsutsatta näringsidkarna är viktigt för att kunna bekämpa och förebygga den aktuella brottsligheten. För att ta fram statistik om bl.a. anmälda brott används ett system med s.k. brottskoder. Klassificeringen,

Prop. 2021/22:194 som bygger på brottskoder, utgår från gällande lagstiftning och görs utifrån den information som finns om ett visst brott vid anmälningstillfället. Någon klassificering utifrån motivet för brottet görs inte i brottskodsystemet. Brottskoder används av de myndigheter inom rättsväsendet som registrerar brott, bl.a. polis, åklagare, ekobrottsutredare och kustbevakare (se prop. 2021/22:138 Ett särskilt brott för hedersförtryck s. 14–15). Brottsförebyggande rådet (Brå) ansvarar för den officiella kriminalstatistiken i Sverige och beslutar bl.a. om brottskoder i samråd med övriga berörda myndigheter. Systemet med brottskoder är utformat så att det inte är möjligt att införa enbart en brottskod för brott som utförs av djurrättsaktivister. Utifrån ett tillförlighets- och kvalitetsperspektiv är det dessutom vanskligt att basera brottskoder på gärningsmannens motiv och det skulle medföra att en större mängd brottskoder skulle behöva införas (se prop. 2019/20:131 Ökat skydd mot hedersrelaterad brottslighet s. 59). Det skulle riskera att göra brottkodssystemet svåröverblickbart vilket ökar risken för felkodning och kvalitetsbrister. Däremot är det viktigt att en polisanmälan görs och att den är så tydlig och detaljerad som möjligt kring omständigheterna för brottet för att bl.a. öka sökbarheten bland polisanmälningarna. Systemet med brottskoder har skapats och förvaltas av myndigheterna själva och myndigheterna har inte ansett att det skäl att införa särskilda brottskoder för brott begångna av djurrättsaktivister. Mot denna bakgrund avser regeringen inte att vidta några ytterligare åtgärder med anledning av den del av tillkännagivandet som avser brottskoder. Som framgår av avsnitt 2 anser regeringen att den del av tillkännagivandet som avser brott begångna av djurrättsaktivister tillgodoses genom propositionens förslag i avsnitt 6. Tillkännagivandet får därmed i sin helhet anses slutbehandlat.

Förhållandet till nödvärnsrätten

Lagrådet har på motsvarande sätt som för hemfridsbrott efterfrågat ett förtydligande av om, och i så fall i vilken utsträckning, rätten till nödvärn i situationer som rör olaga intrång påverkas av de föreslagna förändringarna. På samma sätt som för hemfridsbrotten (se avsnitt 6.1) kommer förhållandet mellan rätten till nödvärn enligt 24 kap. 1 § andra stycket 3 brottsbalken och kriminaliseringen av olaga intrång trots de föreslagna språkliga ändringarna att vara oförändrat i sak. Kriminaliseringen av olaga intrång sträcker sig längre än vad nödvärnsrätten gör (se Bäcklund m.fl., Brottsbalken, en kommentar [version 19, JUNO], kommentaren till 24 kap. 1 § andra stycket 3) och kommer i samma utsträckning att göra det även fortsättningsvis.

6.3 Straffen skärps och nya brottsbeteckningar och kvalifikationsgrunder införs

Regeringens förslag: Maximistraffet för hemfridsbrott och olaga intrång av normalgraden höjs från böter till fängelse i högst ett år. För de grova svårhetsgraderna av brotten ändras straffskalan från fängelse i högst två år till fängelse i lägst sex månader och högst tre år.

Hemfridsbrott och olaga intrång som är grova betecknas *grovt hemfridsbrott* respektive *grovt olaga intrång*.

Vid bedömningen av om ett hemfridsbrott eller ett olaga intrång är grovt ska särskilt beaktas om gärningen

1. har skett genom inbrott,
2. har innefattat våld, hot om brottslig gärning, ofredande eller skada på egendom, eller
3. annars har varit av särskilt hänsynslös eller farlig art.

Vidare ändras bestämmelsen om åtalsbegränsning som en följd av de nya brottsbeteckningarna så att de grova svårhetsgraderna av hemfridsbrott och olaga intrång inte heller fortsättningsvis omfattas av åtalsbegränsningen.

Därtill ändras bestämmelsen om barnfridsbrott så att brottsbeteckningen grovt hemfridsbrott uttryckligen framgår av bestämmelsen.

Promemorians förslag överensstämmer i huvudsak med regeringens. Promemorian innehåller dock inte något förslag om ändring i bestämmelsen om barnfridsbrott.

Remissinstanserna: De flesta remissinstanserna tillstyrker eller har inte några invändningar mot promemorians förslag.

Lantbrukarnas Riksförbund anser att förslaget bör justeras så att även olaga intrång i olåsta djurstall betraktas som grova och att redan risken för smittspridning bör beaktas vid bedömningen av vad som är att betrakta som grovt brott.

Polismyndigheten efterfrågar ett förtydligande av hur kvalifikationsgrunden "har skett genom inbrott" för grovt hemfridsbrott förhåller sig konkurrensmässigt till brottet inbrottsstöld. *Åklagarmyndigheten* önskar att ytterligare ledning ges i frågan om i vilken mån det skulle kunna finnas kvalificerande omständigheter utan att brottet bör bedömas som grovt och om konkurrensfrågor.

Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige (ROKS) ser att förslaget kan skärpas ytterligare för att vara en mer effektiv del i arbetet mot våld i nära relationer och mäns våld mot kvinnor och barn. ROKS föreslår därför att det av motiven till lagstiftningen särskilt ska framgå att kvalifikationsgrunden "särskilt hänsynslös art" ska omfatta om brottet begåtts mot en tidigare närstående samt om brottet begåtts inför ett barn.

Sveriges advokatsamfund välkomnar att nya brottsbeteckningar införs för de grova svårhetsgraderna av brotten samt att det i lagen införs omständigheter som särskilt ska beaktas vid bedömningen av om ett brott är grovt. Däremot avstyrks förslaget om skärpta straffskalor eftersom det enligt advokatsamfundets uppfattning inte går att sätta likhetstecken mellan den integritetskränkning som typiskt sett drabbar den enskilde vid hemfridsbrott eller olaga intrång och den integritetskränkning som t.ex. grovt olaga hot eller inbrottsstöld medför. Advokatsamfundet påpekar också att det av påföljdsstatistiken för 2019 framgår att hela dagsbotsskalan inte används i praktiken beträffande hemfridsbrott och olaga intrång av normalgraden. I endast två fall översteg dagsbotsantalet 100 stycken. I ljuset av detta framstår det föreslagna maximistraffet (fängelse ett år) enligt advokatsamfundet som en omotiverat dramatisk skärpning.

Prop. 2021/22:194 *Jägarnas Riksförbund* anser att hemfridsbrott och olaga intrång som sker mot personer inom en viss grupp av människor och där brottet tydligt kopplas till just den grupptillhörigheten (t.ex. jägare eller jordbrukare) ska anses vara grova brott. *Jägarnas Riksförbund* anser att en kvalifikationsgrund med den innebörden ska läggas till i bestämmelsen.

Skälen för regeringens förslag

En skärpt syn på hemfridsbrott och olaga intrång är nödvändig

Brottets allvar är, som konstateras i avsnitt 4.1.2, den grundläggande utgångspunkten vid utformningen av straffskalor. Straffskalorna bör vara så vida att de möjliggör en differentierad straffmätning och ger utrymme att döma ut en proportionerlig påföljd. Grundläggande för påföljdssystemets och straffskalornas utformning är principerna om proportionalitet och ekvivalens. Principerna innebär att svårare brott ska bestraffas strängare än lindrigare brott och att lika svåra brott ska bestraffas lika strängt. De straffskalor som anges i lagstiftningen är resultatet av kriminalpolitiska överväganden. Om synen på en brottstyps allvar har förändrats mer varaktigt kan det utgöra skäl för att ändra straffskalan. Det är därför viktigt att straffskalan ger uttryck för en aktuell syn på hur klandervärt brottet ska anses vara. Den föreskrivna straffskalan avgör även bl.a. vilka straffprocessuella tvångsmedel som får tillgripas (se avsnitt 4.4.1).

Straffskalan för hemfridsbrott har inte ändrats sedan brottsbalken infördes 1965. Förändringar har sedan dess skett i samhället och i annan lagstiftning i fråga om synen på gärningar som innebär kränkningar av den personliga integriteten (se avsnitt 6.2). Bara de senaste åren har t.ex. minimistraffet för grovt olaga hot (4 kap. 5 § brottsbalken) skärpts från sex till nio månader. Därtill har straffbestämmelsen om olaga hot av normalgraden ändrats på så sätt att det straffbara området har utvidgats till att omfatta hot med fler typer av brottsliga gärningar. Vidare har det nya gradindelade brottet olaga integritetsintrång införts i brottsbalken (4 kap. 6 c och 6 d §§ brottsbalken), vars straffskala sträcker sig från böter till fängelse i högst fyra år. Till detta kommer lagstiftarens skärpta syn på intrång i bostad som kommit till uttryck genom det nyligen införda brottet inbrottsstöld (8 kap. 4 a § brottsbalken), med en straffskala som sträcker sig från fängelse i lägst ett till högst sex år.

Inte heller straffskalan för olaga intrång har ändrats sedan dess tillkomst 1965. Liksom hemfridsbrott omfattar olaga intrång inte sällan andra brott mot den personliga integriteten, t.ex. ofredande (4 kap. 7 § brottsbalken), eller brott som kan ha integritetskränkande inslag såsom egenmäktigt förfarande (8 kap. 8 § brottsbalken) och skadegörelse (12 kap. 1 § brottsbalken). Trots detta skiljer sig hemfridsbrott och olaga intrång från sådan annan liknande brottslighet i fråga om straffskalorna.

För att åstadkomma en skärpt syn på såväl hemfridsbrott som olaga intrång som ligger i linje med synen på annan likartad brottslighet bör en höjning av straffminimum och -maximum för det grova brottet och införande av fängelse i straffskalan för brott av normalgraden övervägas. Regeringen anser till skillnad från *Sveriges advokatsamfund* att det finns starka skäl för sådana åtgärder och att åtgärderna kan bidra till att minska brottsligheten och öka tryggheten för människor.

För normalgraden av såväl hemfridsbrott som olaga intrång är det i dag endast föreskrivet böter i straffskalan. Först om gärningen bedöms som grovt brott kan fängelse i högst två år komma i fråga. Straffbestämmelserna inrymmer gärningar av olika svårhetsgrad och kan innebära allvarliga kränkningar av enskildas personliga integritet. Straffskalan kan enligt regeringen mot den bakgrunden inte sägas vara ändamålsenligt utformad. Den möjliggör inte en nyanserad straffmätning där samtliga konkreta fall kan värderas utifrån sitt allvar. Med framför allt olaga hot (4 kap. 5 § brottsbalken), olaga integritetsintrång (4 kap. 6 c och 6 d §§ brottsbalken) och ofredande (4 kap. 7 § brottsbalken) som förlagor bör straffskalan för hemfridsbrott och olaga intrång skärpas. Det förhållandet att hemfridsbrott och olaga intrång även kan vara av varierande, inbegripet mindre allvarliga, slag motiverar att straffskalan fortsatt börjar på bötesnivå.

För att åstadkomma en höjd straffnivå bör till att börja med minimistraffet för grovt brott höjas. De gärningar som är så pass allvarliga att de ska bedömas som grova brott är så straffvärda att minimistraffet bör överstiga fängelseminimum. De minimistraff under ett års fängelse som föreskrivs i brottsbalken är antingen allmänt fängelseminimum (14 dagar) eller fängelse i sex eller nio månader. Att höja minimistraffet till sex månaders fängelse för hemfridsbrott och olaga intrång får anses återspegla det grova brottets straffvärde på en lägsta nivå och det framstår också som proportionerligt i förhållande till föreskrivna straffminimum för t.ex. grovt olaga hot i 4 kap. 5 § andra stycket brottsbalken (nio månader), grovt olaga integritetsintrång i 4 kap. 6 d § brottsbalken (sex månader) och grovt egenmäktigt förfarande i 8 kap. 8 § andra stycket brottsbalken (sex månader). Vad gäller straffmaximum för grovt brott framstår nuvarande nivå på fängelse i högst två år som förhållandevis lågt, jämfört med likartad brottslighet som grovt olaga hot, grovt olaga integritetsintrång och grovt egenmäktigt förfarande (samtliga fyra år). I syfte att skapa tillräckligt utrymme för en nyanserad straffmätning även i de allvarligaste fallen av hemfridsbrott och olaga intrång bör maximistraffet för grovt brott skärpas. Fängelse i högst tre år framstår som en väl avvägd nivå.

För att ytterligare möjliggöra en mer differentierad straffmätning bör fängelse införas i straffskalan för brott av normalgraden. Fängelse i högst ett år framstår som en väl avvägd nivå (samma straffmaximum gäller för t.ex. olaga hot och ofredande i 4 kap. 5 respektive 7 §§ brottsbalken). I likhet med *Jämställdhetsmyndigheten* anser regeringen att den föreslagna straffskalan bättre representerar den allvarliga kränkning som brottet innebär.

De föreslagna ändringarna bör sammantaget leda till en strängare syn på hemfridsbrott och olaga intrång. Det gäller såväl allvarligare former av brott av normalgraden som de grova brotten. För överträdelser av normalgraden innebär detta att påföljden för något allvarligare gärningar som enligt nuvarande rättspraxis ofta föranleder dagsböter i stället kan resultera i en strängare påföljd, dvs. med ett straffvärde på fängelsenivå. Till skillnad från *Sveriges advokatsamfund* anser regeringen att de föreslagna förändringarna i straffskalorna framstår som proportionerliga, ändamålsenliga och kan förväntas leda till en höjd straffnivå för den

Prop. 2021/22:194 aktuella brottsligheten. Med de föreslagna överlappande straffskalorna skapas ett tillräckligt utrymme för en nyanserad straffmätning även i de allvarligaste fallen. Att hela straffskalan för brott av normalgraden i dagsläget inte används i mer än ett fåtal fall per år innebär inte att delar av straffskalan skulle sakna användning i praktiken. Den övre delen av straffskalan måste ha tillräckligt utrymme för de allvarligaste fallen och för övriga straffvärdehöjande faktorer, såsom ett sådant överskjutande uppsåt som avses i 29 kap. 2 § 1 brottsbalken eller när det är fråga om ett sådant återfall som motiverar straffskärpning enligt 29 kap. 4 § brottsbalken.

En följd av att fängelse införs i straffskalan är också att s.k. envars-gripande enligt 24 kap. 7 § andra stycket rättegångsbalken möjliggörs. Det innebär att t.ex. allmänhet eller väktare kan förhindra eller avbryta ett brott, vilket skulle kunna bidra till brottsuppleringen eller göra det lättare att utreda brotten.

Kvalifikationsgrunder för grova brott bör införas

Några anvisningar om vilka omständigheter som särskilt ska beaktas vid bedömningen av om hemfridsbrott eller olaga intrång är grovt lämnas varken i lagtexten eller i förarbetena. Till det kommer att antalet vägledande avgöranden på området är lågt (se avsnitt 4.1.2). Dessa avgöranden har dock fått genomslag i rättstillämpningen. Vid bedömningen av om ett brott är grovt, beaktar domstolarna i relativt stor utsträckning om intrånget exempelvis skett genom inbrott eller om gärningspersonen i samband med intrånget eller kvarstannandet agerat på ett hotfullt sätt (se Svea hovrätts dom den 24 november 2011 i mål nr B 3877-11 och Göta hovrätts dom den 5 juni 2013 i mål nr B 933-13 samt jfr NJA 1990 s. 315 och NJA 2009 s. 636). För att kunna uppfylla kravet på rättssäkerhet behöver dock var och en med rimlig säkerhet i förväg kunna bedöma vilket straffrättsligt ingripande som han eller hon riskerar genom att bryta mot bestämmelsen. Lagstiftningen måste vara utformad på ett sådant sätt att den leder till att lika fall behandlas lika. Genom att ställa upp kvalifikationsgrunder kan det också säkerställas att försvårande omständigheter får ett tydligt genomslag i rättstillämpningen. Det blir dessutom allt vanligare att kvalifikationsgrunder införs i straffbestämmelser (jfr prop. 2015/16:113 Bättre straffrättsliga verktyg mot organiserad brottslighet s. 59 och prop. 2016/17:131 s. 56). Sådana grunder bör därför även införas i bestämmelserna om grovt hemfridsbrott och grovt olaga intrång.

Vilka kvalifikationsgrunder bör införas?

Vid gradindelningen av hemfridsbrott och olaga intrång har i praxis särskild vikt lagts vid avsikten med intrånget, om det skett systematiskt och planerat, i vilken omfattning hjälpmedel kommit till användning, om intrånget varit omfattande och i tiden utdraget, om gärningspersonen visat särskild hänsynslöshet samt om gärningspersonen utövat våld eller orsakat skadegörelse. När intrånget omfattat moment av ofredande har graden av integritetskränkning getts stor betydelse vid bedömningen. Vidare har Högsta domstolen uttalat att den som genom inbrott tränger in i annans bostadslägenhet gör sig skyldig till en sådan kränkning av hemfriden och

den personliga integriteten att gärningen i regel ska bedömas som grovt brott (se NJA 1990 s. 315 och NJA 2009 s. 636). Dessa omständigheter framstår fortfarande som relevanta och en reglering av kvalifikationsgrunder för grova brott bör därför ta sin utgångspunkt i dem. Uttalanden i befintlig rättspraxis skulle på så sätt närmast kunna kodifieras och medföra att lagstiftningen blir mer informativ och förutsebar samtidigt som omständigheterna får ett tydligt genomslag i lagstiftningen.

Inte sällan sker intrång i hem och andra platser genom inbrott. I synnerhet bostadsinbrott innebär ofta en djup kränkning av de drabbades hemfrid och personliga integritet. Med hänsyn till detta bör det vid gradindelningen särskilt beaktas om gärningen har skett genom inbrott. Något tillgrepp behöver inte ha skett i samband med inbrottet.

Det kan också förekomma hemfridsbrott och olaga intrång med inslag av våld, hot om våld, ofredanden och skada på egendom som har framstått som så skrämmande att det orsakat rädsla och obehag hos den drabbade (jfr NJA 2009 s. 636). Även sådana omständigheter bör få ett särskilt genomslag i bedömningen av om brottet är grovt. Punkten bör delvis utformas med bestämmelsen om olaga tvång (4 kap. 4 § brottsbalken) som förlaga. Brottet bör bedömas som grovt om gärningen har innefattat våld, hot om brottslig gärning, ofredande eller skada på egendom.

Slutligen bör det vid bedömningen beaktas om gärningen annars har varit av särskilt hänsynslös eller farlig art. En sådan kvalifikationsgrund återfinns i t.ex. bestämmelserna om grovt olaga hot, grov stöld och grovt egenmäktigt förfarande (4 kap. 5 § andra stycket, 8 kap. 4 § respektive 8 kap. 8 § andra stycket brottsbalken) och är på sin plats även i förhållande till hemfridsbrott och olaga intrång.

Med särskilt hänsynslös art avses främst förhållanden som rör brottsoffrets situation eller karaktären på angreppet mot honom eller henne. En gärning kan anses vara av särskilt hänsynslös art exempelvis om gärningen riktats mot någon som på grund av ålder eller sjukdom befinner sig i en utsatt situation. Att en gärning har begåtts mot en tidigare närstående eller inför ett barn skulle i vissa kvalificerade fall också kunna ha betydelse för gradindelningen. Att någon sökts upp på ett skyddat boende av en tidigare närstående som utgör ett hot mot denne skulle t.ex. kunna utgöra en sådan situation som kan anses vara särskilt hänsynslös i bestämmelsens mening. Bedömningen får göras utifrån en helhetsbedömning av omständigheterna i det enskilda fallet. Det noteras att en gärning som varit ägnad att skada tryggheten och tilliten hos ett barn i dess förhållande till en närstående person även kan beaktas som försvårande vid bedömningen av straffvärdet (29 kap. 2 § 8 brottsbalken) eller medföra straffansvar för barnfridsbrott (4 kap. 3 § brottsbalken).

Av särskilt farlig art kan en gärning vara om den ingått i en organiserad eller yrkesmässig verksamhet eller om gärningspersonen visat särskild förslagenhet eller använt hjälpmedel. Som ett annat exempel kan nämnas att någon obehörigen trängt in eller stannat kvar i syfte att förhindra pågående arbete genom att sabotera verksamheten på ett sådant avgörande sätt att verksamheten inte kan bedrivas. Ett intrång eller kvarstannande skulle även kunna vara av särskilt farlig art om det, utan att någon skada uppkommit, inneburit konkret fara, t.ex. genom konkret risk för skada eller sjukdom. Sådana situationer som framförts av *Lantbrukarnas Riksförbund* angående intrång i olåsta djurstall skulle alltså, beroende på omständig-

Prop. 2021/22:194 heterna i det enskilda fallet, kunna medföra att brottet bedöms som grovt. Däremot ser inte regeringen något behov av att uttryckligen inkludera sådana situationer i uppräknningen av kvalifikationsgrunder.

Att en viss överlappning kommer kunna uppstå punkterna emellan är naturligt och utgör inte skäl mot en sådan utformning som föreslås. Uppräknningen av olika omständigheter i kvalifikationsgrunderna är inte heller uttömmande. Frågan om ett brott är grovt ska avgöras med beaktande av samtliga omständigheter vid brottet (se avsnitt 4.4.2 med hänvisningar).

Jägarnas Riksförbund anser att det i bestämmelsen även bör läggas till en särskild kvalifikationsgrund med innebörden att hemfridsbrott och olaga intrång som sker mot personer inom en viss grupp av människor och där brottet tydligt kopplas till just den grupptillhörigheten (t.ex. jägare eller jordbrukare) ska anses vara grova brott. Regeringen kan konstatera att t.ex. eftersöksjägare och jägare som bedriver skydds jakt utför ett samhällsviktigt arbete på uppdrag av myndigheter och att det är angeläget att sådana yrkesgrupper kan utföra sina uppdrag utan att utsättas för brottsliga angrepp. Detta har även kommit till uttryck i ett tillkännagivande från riksdagen. Riksdagen har tillkännagett för regeringen det som utskottet anför om skärpta straff för angrepp på jägare som bedriver eftersök och skydds jakt (bet. 2020/21:JuU24 punkt 18, rskr. 2020/21:344). Utskottet uttalar i fråga om hårdare straff för angrepp på eftersöksjägare och jägare som bedriver skydds jakt att det ska ses som en försvårande omständighet vid bedömningen av straffvärdet om brottet begåtts mot en person på grund av att han eller hon eller någon närstående är jägare som bedriver eftersök och skydds jakt (bet. 2020/21:JuU24 s. 48). Att ett brott riktar sig mot någon på grund av att denne utför ett samhällsviktigt uppdrag kan dock redan enligt gällande rätt beaktas i skärpande riktning inom ramen för den allmänna straffvärdebedömning som alltid ska göras enligt 29 kap. 1 § brottsbalken.

Bedömningen av om ett gradindelad brott är att bedöma som grovt brott ska avgöras med hänsyn till samtliga omständigheter vid brottet, oavsett om dessa har angetts uttryckligen i straffbestämmelsen eller inte (se ”Det omhändertagna körkortet” NJA 1999 s. 380). Avsikten med en uppräknning av kvalificerande omständigheter är inte att det endast är de omständigheter som anges i bestämmelsen som ska beaktas. Inte heller avses att förekomsten av de uppräknade omständigheterna alltid ska leda till en användning av den strängare straffskalan. En helhetsbedömning ska göras av samtliga omständigheter i varje enskilt fall, varvid såväl förmildrande som försvårande omständigheter ska beaktas (se SOU 2014:63 Organiserad brottslighet – förfälts- och underlåtenhetsansvar, kvalifikationsgrunder m.m. s. 229–232 samt SOU 2021:68 Skärpta straff för brott i kriminella nätverk s. 151–152 och ”De upprepade skattebrotten” NJA 2018 s. 634 p. 9–10). Avsaknad av en sådan uttrycklig kvalifikationsgrund som Jägarnas Riksförbund efterfrågar innebär alltså inte att det skulle vara uteslutet att beakta sådana omständigheter som kvalificerande. Hemfridsbrott och olaga intrång som begåtts i syfte att förhindra eller sabotera viss verksamhet eller som utförts organiserat kan hänföras till den föreslagna kvalifikationsgrunden ”särskilt farlig art”. Att ett brott utgjort ett led i en brottslighet som utövats i organiserad form eller systematiskt eller om brottet föregåtts av särskild planering kan dessutom

beaktas som en försvårande omständighet vid bedömningen av straffvärdet (29 kap. 2 § 6 brottsbalken).

Regeringen kan konstatera att om de kvalificerande omständigheterna är för snävt, specifikt eller detaljerat angivna finns det en risk för att bestämmelsen tillämpas för restriktivt. I viss utsträckning kan det vara lämpligt att kvalifikationsgrunderna är relativt vida, men de får samtidigt inte heller vara för vida eftersom det då finns en risk för att det grova brottet kommer att omfatta fall som inte bör straffinätas inom den strängare straffskalan. Alltför många särskilda omständigheter som ska beaktas bör inte räknas upp i en enskild paragraf, eftersom det då finns en risk för att betydelsen av särskilda omständigheter urvattnas (se SOU 2013:85 Stärkt straffrättsligt skydd för egendom s. 265–226 och SOU 2021:68 s. 153). Detta skulle motverka förslagets syfte att minska oklarheterna vid tillämpningen av de aktuella bestämmelserna.

Sammanfattningsvis ser regeringen till skillnad från Jägarnas Riksförbund inte något behov av en uttrycklig kvalifikationsgrund med den ovan angivna innebörden. Det finns inte heller skäl att införa en särskild straffskärpningsgrund för de fall när ett brott begåtts mot en person på grund av att han eller hon eller någon närstående är jägare som bedriver eftersök och skydds jakt. Regeringen anser att det är lämpligare att beakta sådana aspekter vid den helhetsbedömning som alltid ska göras av om ett gradindelad brott är att bedöma som grovt samt inom ramen för den allmänna straffvärdebedömningen enligt 29 kap. 1 § brottsbalken. Tillkännagivandet får därför anses slutbehandlat.

Särskilda brottsbeteckningar införs för grovt brott och följdändringar görs i bestämmelsen om åtalsbegränsning

Särskilda brottsbeteckningar för grovt brott gör det tydligt när en gärning hör till brottets grova svårhetsgrad och vilken straffskala som därmed är tillämplig. Särskilda brottsbeteckningar är också enklare att använda än omskrivningar som exempelvis ”hemfridsbrott som är grovt” eller ”hemfridsbrott, grovt brott”. Särskilda brottsbeteckningar har också på senare år införts för flera andra straffbestämmelser i brottsbalken, däribland grovt olaga tvång (4 kap. 4 § andra stycket), grovt olaga hot (4 kap. 5 § andra stycket), grovt egenmäktigt förfarande (8 kap. 8 § andra stycket) och grov utpressning (9 kap. 4 § andra stycket). Mot denna bakgrund bör särskilda brottsbeteckningar införas även för de grova svårhetsgraderna av hemfridsbrott och olaga intrång. Brotten bör betecknas ”grovt hemfridsbrott” och ”grovt olaga intrång”.

Enligt 4 kap. 11 § brottsbalken får bl.a. hemfridsbrott eller olaga intrång som inte är grovt åtalas av åklagare endast om målsäganden anger brottet till åtal eller om åtal är påkallat från allmän synpunkt. Till följd av att hemfridsbrott och olaga intrång som är grova ges nya brottsbeteckningar i straffbestämmelsen bör ”som inte är grovt” i denna bestämmelse strykas. De grova svårhetsgraderna av brotten kommer därmed inte heller fortsättningsvis att omfattas av någon åtalsbegränsning.

Av 4 kap. 3 § brottsbalken följer att den som begår en brottslig gärning som utgör brott enligt de i straffbestämmelsen angivna punkterna döms, om gärningen har bevittnats av ett barn som är närstående eller tidigare närstående till både gärningsmannen och den som gärningen begås mot,

Prop. 2021/22:194 för barnfridsbrott. Enligt 4 kap. 3 § första stycket 2 omfattas hemfridsbrott, med vilket förstås såväl brott av normalgraden som grovt brott. Det föreslås nu att hemfridsbrott som är grova ska betecknas grovt hemfridsbrott. Av förarbetena till barnfridsbrottet framgår att alla brottsrubriceringar av tydlighetsskäl ska framgå direkt av lagtexten. Grova och mindre allvarliga fall av de brott som omfattas av brottskatalogen men som saknar egen brottsbeteckning, t.ex. grovt hemfridsbrott, omfattas i nuläget genom paragrafhänvisningen (jfr prop. 2020/21:170 s. 27).

För att brottet grovt hemfridsbrott även i fortsättningen tydligt ska omfattas av barnfridsbrottet föreslår regeringen att bestämmelsen ändras så att brottsbeteckningen grovt hemfridsbrott uttryckligen framgår av bestämmelsen. Förslaget innebär ingen ändring i sak.

Förhållandet till annan lagstiftning

När ett handlande innefattar mer än en straffbelagd gärning uppstår frågan om domstolen ska döma för ett eller flera brott (brottskonkurrens). Allt efter omständigheterna får den lösning väljas som framstår som mest följdriktig och rimlig. Ibland bör det dömas för två eller flera olika brott. I andra fall bör ett eller flera mindre allvarliga brott konsumeras av den gärning som anses vara huvudbrottet. En princip som brukar upprätthållas är att det ena brottet konsumerar det andra om bestämmelserna har samma kriminalpolitiska grund. I sådana fall bör normalt det strängare straffbudet vara tillämpligt och det mindre allvarliga brottet konsumeras, men vägas in vid bedömningen av brottets allvar (se ”Tejningen” NJA 2013 s. 397 p. 16). *Åklagarmyndigheten* anser att det vore värdefullt med ytterligare ledning i konkurrensfrågor och *Polismyndigheten* efterfrågar ett förtydligande av hur kvalifikationsgrunden ”har skett genom inbrott” för grovt hemfridsbrott förhåller sig konkurrensmässigt till brottet inbrottsstöld. Normalt bör det nya brottet inbrottsstöld i 8 kap. 4 a § brottsbalken konsumera hemfridsbrott (se prop. 2020/21:52 s. 72 och Bäcklund m.fl., *Brottsbalken*, en kommentar [version 19, JUNO], kommentaren till 4 kap. 6 §). En gärning som skulle kunna bedömas både som grovt hemfridsbrott, där kvalifikationsgrunden utgörs av att gärningen har skett genom inbrott, och inbrottsstöld bör i normalfallet föranleda straffansvar endast för inbrottsstöld. Men det är inte alltid så att det brott som kan bestraffas strängast konsumerar de övriga. Skillnaden i konkret straffvärde mellan de olika brotten kan vara så stor att ett brott är uppenbart grövre än de övriga, trots att straffskalan är strängare vid ett annat brott (se Asp & Ulväng, 2013, *Kriminalrättens grunder*, s. 490 samt jfr prop. 2020/21:52 s. 113).

I regel bör det dömas endast för ett brott när konkurrens uppstår mellan hemfridsbrott och olaga intrång respektive t.ex. egenmäktigt förfarande, ofredande eller skadegörelse. Det blir då avgörande vilken typ av kränkning som i det särskilda fallet framstår som mest framträdande. Omständigheter som utgör t.ex. egenmäktigt förfarande, ofredande eller skadegörelse kan inverka på bedömningen av om brottet är grovt. Om sådana omständigheter påverkar gradindelningen i skärpande riktning bör det dömas särskilt för grovt hemfridsbrott eller grovt olaga intrång och inte därutöver för t.ex. ofredande (se NJA 1990 s. 315, NJA 2009 s. 636 och ”Tejningen” NJA 2013 s. 397 p. 16–17).

6.4 Försök, förberedelse och stämpling till grovt hemfridsbrott och grovt olaga intrång kriminaliseras

Regeringens förslag: Försök, förberedelse och stämpling till grovt hemfridsbrott och grovt olaga intrång kriminaliseras.

Promemorians förslag överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: De flesta remissinstanserna tillstyrker eller har inte några invändningar mot promemorians förslag. *Sveriges advokatsamfund* avstyrker kriminalisering av försök, förberedelse och stämpling till grovt hemfridsbrott och grovt olaga intrång och anför att kriminalisering av osjälvständiga brottsformer är tänkt att förbehållas brott av visst allvar och att hemfridsbrott och olaga intrång inte når upp till denna allvarsgrad.

Skälen för regeringens förslag

Vad bör särskilt beaktas vid bedömningen av om osjälvständiga brottsformer ska kriminaliseras?

Kriminalisering av förstadier till brott i svensk rätt är tänkt att förbehållas brott av visst allvar. En utgångspunkt för bedömningen av om ett brott bör straffbeläggas på försöks-, förberedelse- eller stämplingsstadiet är således det fullbordade brottets abstrakta straffvärde. Även skyddsintresset är av betydelse. Det bör i större utsträckning vara möjligt att kriminalisera förstadier till brott i de fall skyddsintresset t.ex. är frihet och frid än vid angrepp på förmögenhet. Därutöver bör det också i praktiken finnas gärningar som är så allvarliga att ett ingripande redan på förstadiet framstår som motiverat. Vid bedömningen av om förstadier till ett brott bör kriminaliseras måste dessutom hänsyn tas till det självständiga brottets konstruktion. Som regel finns starkare skäl för en kriminalisering om det självständiga brottet är konstruerat som ett skadebrott än som ett s.k. farebrott. Liksom vid annan kriminalisering måste det i fråga om förstadier till brott finnas skäl att anta att kriminaliseringen har någon effekt. Det innebär att det måste undersökas om det för den aktuella brottstypen finns något reellt tillämpningsområde för den tänkta osjälvständiga brottsformen. Det måste också krävas att införandet av ett straffansvar skulle få praktisk betydelse och att det blir möjligt att i praktiken upprätthålla kriminaliseringen (se prop. 1994/95:23 Ett effektivare brottmålsförfarande s. 52–56, prop. 2015/16:113 s. 39–40 och SOU 2014:63 s. 91–96 och 98–100).

Utrymmet för att straffbelägga försök till brott är något större än beträffande förberedelse och stämpling eftersom de senare brottsformerna avser gärningar som i regel befinner sig på ett längre avstånd från fullbordat brott. När det gäller förberedelse och stämpling till brott är dessa även tänkta att förbehållas sådana gärningar som med hänsyn till risken för att brott begås är samhällsfarliga till sin typ. Detta förhållningssätt har

Prop. 2021/22:194 lett till att försök till brott är kriminaliserat i betydligt större utsträckning än förberedelse och stämpling till brott. Det förekommer att förberedelse men inte stämpling är kriminaliserat. Det saknas dock skäl att göra den åtskillnaden och betrakta stämpling som en mindre allvarlig osjälvständig brottsform än förberedelse (se prop. 2015/16:113 s. 40–41 och bet. 2015/16:JuU16 s. 10–11).

Försök, förberedelse och stämpling till grovt hemfridsbrott och grovt olaga intrång bör kriminaliseras

För att det ska vara befogat att kriminalisera förstadier till brott krävs som sagt att brottet är av visst allvar. I avsnitt 6.3 föreslås att maximistraffet för hemfridsbrott och olaga intrång av normalgraden ska skärpas till fängelse i högst ett år. Vidare föreslås att brottsbeteckningarna grovt hemfridsbrott och grovt olaga intrång ska införas för brottets grova grad samt att straffskalan för dessa brott ska skärpas till fängelse i lägst sex månader och högst tre år. Därtill föreslås att kvalifikationsgrunder införs i straffbestämmelsen. Som framgår av avsnitt 4.1.3 är inte förstadier till vare sig brott av normalgraden eller grovt brott kriminaliserade i dag.

Straff på liknande nivåer som nu föreslås för grovt hemfridsbrott och grovt olaga intrång är föreskrivet för flera andra brott mot den enskildes personliga integritet, frihet eller frid. Vissa av dessa brott är kriminaliserade på försöks-, förberedelse- och stämplingsstadiet. Två exempel är grovt olaga hot och grovt olaga tvång (se 4 kap. 10 § brottsbalken). I jämförelse med andra brott får alltså grovt hemfridsbrott och grovt olaga intrång anses vara så allvarliga brott att en kriminalisering av såväl försök som förberedelse och stämpling till dessa framstår som befogad.

Regeringens förslag om införande av kvalifikationsgrunder (se avsnitt 6.3) innebär att bl.a. gärningar som har innefattat ofredande eller skada på egendom utgör sådana omständigheter som bör få ett särskilt genomslag vid bedömningen av om brottet är grovt. Enligt regeringens bedömning är sådan brottslighet, som inte sällan begås mot t.ex. lantbrukare eller jägare, så pass allvarlig att det även av detta skäl framstår som befogat att kriminalisera såväl försök som förberedelse och stämpling till grovt hemfridsbrott och grovt olaga intrång. Regeringen instämmer med *Jägarnas Riksförbund* att det är angeläget att dessa brott, som ofta utgör ett led i en organiserad och långsiktig förföljelse av vissa personer, beivras.

När det gäller den praktiska tillämpningen kan det exempelvis beträffande försök till grovt hemfridsbrott eller grovt olaga intrång förekomma situationer då en gärningsperson försöker tränga sig in i en bostad eller företagslokal genom inbrott men att intrånget avbryts på grund av att gärningspersonen stoppas av den drabbade eller någon annan. Förberedelsegärningar kan t.ex. bestå i att två eller flera gärningspersoner tillsammans noggrant planerar sitt intrång i en företagslokal genom att skaffa dyrk eller andra tekniska hjälpmedel, i syfte att försöka förhindra eller sabotera en pågående verksamhet av något slag. Även om vissa bevisvärigheter kan tänkas uppstå, finns det likväl praktiskt tänkbara, straffvärda fall som skulle kunna träffas av en kriminalisering i ett tidigare skede än i dag. Mot denna bakgrund och med beaktande av de fullbordade brotternas abstrakta straffvärde anser regeringen till skillnad från *Sveriges*

advokatsamfund att försök och förberedelse till grovt hemfridsbrott och grovt olaga intrång bör kriminaliseras. Prop. 2021/22:194

Beträffande stämplingsgärningar har regeringen uttalat att stämpling till brott som huvudregel inte bör betraktas som en mindre allvarlig osjälvständig brottsform än förberedelse till samma brott. Riksdagen har ställt sig bakom uttalandet (se prop. 2015/16:113 s. 40 och bet. 2015/16:JuU16 s. 1 och 10–11). Detta talar för att kriminalisera stämpling till grovt hemfridsbrott respektive grovt olaga intrång när förberedelse kriminaliseras. Därtill kan t.ex. tänkas att det vid ingripanden på ett tidigt stadium kan vara svårt att styrka gärningspersonens uppsåt till moment i ett mer kvalificerat brott, exempelvis grovt olaga tvång eller det nyligen införda brottet inbrottsstöld (4 kap. 4 § andra stycket respektive 8 kap. 4 a § brottsbalken). Om det i en sådan situation inte går att styrka stämpling till det mer kvalificerade brottet skulle gärningen i stället kunna bedömas som stämpling till grovt hemfridsbrott eller grovt olaga intrång, under förutsättning att gärningen avsett intrång på plats som omfattas av bestämmelsens tillämpningsområde. Sammantaget anser regeringen att även stämpling till grovt hemfridsbrott och grovt olaga intrång bör kriminaliseras.

7 Olaga förföljelse

Regeringens förslag: Straffbestämmelsen om olaga förföljelse ändras så att de grova svårhetsgraderna av hemfridsbrott och olaga intrång inte ska omfattas av bestämmelsen.

Promemorians förslag överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: Remissinstanserna tillstyrker eller har inte några invändningar mot promemorians förslag.

Skälen för regeringens förslag: Av 4 kap. 4 b § brottsbalken följer att den som förföljer en person genom brottsliga gärningar som utgör brott enligt de i straffbestämmelsen angivna punkterna döms, om var och en av gärningarna har utgjort led i en upprepad kränkning av personens integritet, för olaga förföljelse. Enligt punkt 4 kan hemfridsbrott och olaga intrång, såväl brott av normalgraden som grovt brott, omfattas. I förarbetena till bestämmelsen (se prop. 2010/11:45 Förbättrat skydd mot stalkning s. 68) anförs att straffansvaret som utgångspunkt bör omfatta sådana brottstyper som typiskt sett ingår i ett förföljelsebeteende och som enligt praxis leder till förhållandevis lindriga påföljder även om brotten begåtts upprepat och systematiskt mot en och samma person. Däremot bör inte sådana brottstyper omfattas som visserligen kan ingå i den samlade brottsligheten men som sedda för sig framstår som påtagligt allvarigare.

Det föreslås nu att maximistrafet för hemfridsbrott och olaga intrång av normalgraden skärps till fängelse i högst ett år. Punkt 4 i straffbestämmelsen om olaga förföljelse bör därför, i likhet med vad som gäller för flera av de brott som nu omfattas av bestämmelsen, ändras till att enbart omfatta gärningar som utgör hemfridsbrott och olaga intrång av normalgraden. För sådana gärningar som är så allvarliga att de utgör grovt

Prop. 2021/22:194 hemfridsbrott och grovt olaga intrång ger den föreslagna straffskalan, fängelse i lägst sex månader och högst tre år, ett tillräckligt utrymme för att beakta brottets allvar. Grovt hemfridsbrott och grovt olaga intrång bör därför inte omfattas (jfr prop. 2010/11:45 s. 69 och prop. 2016/17:222 s. 47–48).

8 Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

Regeringens förslag: Lagändringarna ska träda i kraft den 1 juli 2022.

Regeringens bedömning: Några särskilda övergångsbestämmelser behövs inte.

Promemorians förslag och bedömning överensstämmer med regeringens utom vad avser förslaget datum för ikraftträdande. I promemorian föreslås att lagändringarna ska träda i kraft den 1 mars 2022.

Remissinstanserna: Remissinstanserna har inga invändningar mot förslaget. Remissinstanserna delar bedömningen eller har inte några invändningar mot den.

Skälen för regeringens förslag och bedömning: Lagändringarna bör träda i kraft så snart som möjligt. Regeringen föreslår att det ska ske den 1 juli 2022. När det gäller frågan om övergångsbestämmelser följer det av 2 kap. 10 § regeringsformen att svårare brottspåföljd inte får åläggas för en gärning än den som var föreskriven när brottet begicks. En bestämmelse av samma innebörd återfinns i artikel 7 i den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (Europakonventionen). Den nu beskrivna principen har också kommit till uttryck i 5 § lagen (1964:163) om införande av brottsbalken. Enligt paragrafens andra stycke ska straff bestämmas efter den lag som gällde när gärningen företogs, om inte den lag som gäller när domen meddelas leder till frihet från straff eller till lindrigare straff. Denna bestämmelse anses generellt tillämplig inom straffrätten om inte något annat har föreskrivits beträffande en viss författning. Mot denna bakgrund är några särskilda övergångsbestämmelser inte nödvändiga. Såsom i allmänhet gäller inom straffrätten kommer de nya bestämmelserna alltså att tillämpas från och med ikraftträdandetidpunkten på gärningar som begås därefter.

9 Konsekvenser av förslagen

Regeringens bedömning: Förslagen bedöms innebära ökade kostnader för Kriminalvården och vissa andra myndigheter inom rättsväsendet. Dessa ryms dock inom ramen för myndigheternas befintliga anslag. Även de kostnader som kan uppkomma för rättsväsendets övriga myndigheter och för rättsliga biträden bedöms kunna rymmas inom

ramen för befintliga anslag. Förslagen bedöms kunna medföra positiva effekter för jämställdheten och bidra till det jämställdhetspolitiska delmålet om att mäns våld mot kvinnor ska upphöra. Förslagen bedöms även bidra till att säkerställa barnets rättigheter i enlighet med barnkonventionen.

Promemorians bedömning överensstämmer delvis med regeringens.

Remissinstanserna: De flesta remissinstanserna, t.ex. *Domstolsverket*, delar bedömningen eller har inte några invändningar mot den. *Polismyndigheten* bedömer att förslagen kommer att få särskild betydelse för brottsbekämpningen av brott i nära relationer och brottslighet kopplad till djurrättsaktivism. *Kriminalvården* ifrågasätter inte promemorians beräkning vad avser de ökade kostnaderna för myndigheten till följd av förslagen. Kriminalvården anser dock att den rådande mycket ansträngda situationen med ett platsunderskott i såväl anstalt som häkte måste beaktas, liksom andra genomförda och föreslagna straffskärpningar samt Kriminalvårdens nuvarande ekonomiska situation. *Attunda tingsrätt* ställer sig tveksam till bedömningen att förslagen inte skulle medföra några ökade kostnader för rättsväsendets myndigheter vid sidan av Kriminalvården. Även om en enskild straffskärpning sällan medför större ekonomiska konsekvenser för domstolarna framhåller tingsrätten att den sammantagna effekten av flera förslag i denna riktning kan ge betydande effekter i domstolarnas verksamhet.

Jämställdhetsmyndigheten anser att förslagen kan verka brottsförebyggande i enlighet med den nationella strategin för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor samt att förslagen kommer att bidra till att fler handlingar kommer att kunna inkluderas i fridskränkningssbrotten och på så sätt motverka sådana upprepade kränkningar av någons integritet som den brottsrubriceringen tar sikte på. Myndigheten saknar barn- och barnrättsperspektivet i promemorian och efterfrågar en bedömning av konsekvenserna för barn och unga.

Skälen för regeringens bedömning: Förslagen om skärpta straff för hemfridsbrott och olaga intrång kommer innebära att fler lagöverträdare kommer att dömas till fängelse, villkorlig dom eller skyddstillsyn i stället för böter. Därtill kommer strafftiderna för de lagöverträdare som döms till fängelse att bli längre. Vidare kommer fler att dömas till fängelse eller skyddstillsyn som en följd av att försök, förberedelse och stämpling till grovt hemfridsbrott och grovt olaga intrång kriminaliseras. Ökad användning av fängelse och frivårdspåföljder leder till kostnadsökningar för Kriminalvården. Med utgångspunkt i tillgänglig lagföringsstatistik och en beräknad framtida kostnad för en plats i anstalt uppskattades de ökade kostnaderna för myndigheten i promemorian till ca 8,9 miljoner kronor per år. Dessa bedöms rymmas inom ramen för myndighetens befintliga anslag.

Eventuella kostnadsökningar för polis, åklagare och domstolar bör inte bli större än att de kan rymmas inom ramen för myndigheternas befintliga anslag. Förslagen kan vidare leda till en begränsad ökning av antalet förordnanden av i första hand offentliga försvarare och därmed endast ha en marginell påverkan på anslaget 1:11 Rättsliga biträden m.m. inom utgiftsområde 4 Rättsväsendet. Förslagen bedöms därmed kunna hanteras inom befintlig anslagsnivå. Förslagen bedöms alltså inte innebära några

Prop. 2021/22:194 ökade kostnader av betydelse för rättsväsendets andra myndigheter än Kriminalvården och inte heller för det allmänna i övrigt.

Ett av regeringens jämställdhetspolitiska delmål är att mäns våld mot kvinnor ska upphöra. Förslagen om ett modernare straffrättsligt skydd mot hemfridsbrott och olaga intrång kan bidra till ökad trygghet för i synnerhet kvinnor. Som *Jämställdhetsmyndigheten* framhåller kan de föreslagna lagändringarna verka brottsförebyggande i enlighet med den nationella strategin för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor. Förslagen har även betydelse för arbetet mot våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck, eftersom de kan bidra till en ökad trygghet för utsatta. Bestämmelserna om hemfridsbrott och olaga intrång gäller oberoende av om det finns ett meddelat kontaktförbud eller inte. Detta tillförsäkrar ett grundläggande skydd för den personliga integriteten även i sådana fall där kontaktförbud inte hunnit eller kunnat meddelas. Förslagen bedöms sammantaget ha positiva effekter för jämställdheten och bidra till att uppfylla det jämställdhetspolitiska målet om mäns våld mot kvinnor.

Förslagen kan även bidra till en ökad trygghet för barn i deras hem- och skolmiljöer och bidrar till att säkerställa barnets rättigheter i enlighet med barnkonventionen. Av artikel 3 framgår bl.a. att barnets bästa ska vara utgångspunkten för alla åtgärder som vidtas samt att konventionsstaterna ska vidta alla lämpliga lagstiftningsåtgärder och administrativa åtgärder för att barnet ska tillförsäkras sådant skydd och sådan omvårdnad som behövs för dess välfärd. Enligt artikel 19 ska alla lämpliga lagstiftningsåtgärder vidtas för att skydda barnet mot bl.a. alla former av fysiskt och psykiskt våld, skada eller övergrepp och misshandel eller utnyttjande när barnet är i föräldrarnas eller den ena förälderns, vårdnadshavares eller annan persons vård.

10 Författningskommentar

Förslaget till lag om ändring i brottsbalken

4 kap.

3 § Den som begår en brottslig gärning som utgör

1. mord, dråp, misshandel, grov misshandel eller synnerligen grov misshandel enligt 3 kap. 1, 2, 5 eller 6 §,

2. människorov, olaga frihetsberövande, olaga tvång, grovt olaga tvång, olaga hot, grovt olaga hot, hemfridsbrott, *grovt hemfridsbrott* eller ofredande enligt 4 kap. 1, 2, 4, 5, 6 eller 7 §,

3. våldtäkt, grov våldtäkt, sexuellt övergrepp, grovt sexuellt övergrepp, våldtäkt mot barn, grov våldtäkt mot barn, sexuellt utnyttjande av barn, sexuellt övergrepp mot barn, grovt sexuellt övergrepp mot barn eller sexuellt ofredande enligt 6 kap. 1, 2, 4, 5, 6 eller 10 §,

4. skadegörelse eller grov skadegörelse enligt 12 kap. 1 eller 3 §, eller

5. straffbart försök till brott enligt någon av 1–4

döms, om gärningen har bevittnats av ett barn som är närstående eller tidigare närstående till både gärningsmannen och den som gärningen begås mot, för *barnfridsbrott* till fängelse i högst två år. Om brottet är ringa, döms till böter eller fängelse i högst sex månader.

Om brottet är grovt, döms för *grovt barnfridsbrott* till fängelse i lägst nio månader och högst fyra år. Vid bedömningen av om brottet är grovt ska det särskilt beaktas om den gärning som har bevitnats har varit av mycket allvarlig art eller om gärningsmannen visat särskild hänsynslöshet.

I paragrafen regleras straffansvar för barnfridsbrott och grovt barnfridsbrott. *Punkt 2 i första stycket* ändras så att den nya brottsbeteckningen grovt hemfridsbrott framgår av straffbestämmelsen. Den grova svårhetsgraden av brottet har tidigare saknat en egen brottsbeteckning. Ändringen innebär således inte någon ändring i sak. Övervägandena finns i avsnitt 6.3.

4 b § Den som förföljer en person genom brottsliga gärningar som utgör

1. misshandel enligt 3 kap. 5 § eller försök till sådant brott som inte är ringa,
2. olaga tvång enligt 4 kap. 4 § första stycket,
3. olaga hot enligt 4 kap. 5 § första stycket,
4. hemfridsbrott enligt 4 kap. 6 § första stycket eller olaga intrång enligt 4 kap.

6 § *andra stycket*,

5. kränkande fotografering enligt 4 kap. 6 a §,
6. olovlig identitetsanvändning enligt 4 kap. 6 b §,
7. olaga integritetsintrång enligt 4 kap. 6 c §,
8. ofredande enligt 4 kap. 7 §,
9. uppmaning till självmord eller oaktsam uppmaning till självmord enligt 4 kap.

7 a §,

10. förtal eller grovt förtal enligt 5 kap. 1 eller 2 §,
11. sexuellt ofredande enligt 6 kap. 10 §,
12. skadegörelse enligt 12 kap. 1 § eller försök till sådant brott,
13. ringa skadegörelse enligt 12 kap. 2 §, eller
14. överträdelse av kontaktförbud med elektronisk övervakning eller

överträdelse av kontaktförbud enligt 24 § lagen (1988:688) om kontaktförbud

döms, om var och en av gärningarna har utgjort led i en upprepad kränkning av personens integritet, för *olaga förföljelse* till fängelse i högst fyra år.

I paragrafen regleras straffansvar för olaga förföljelse. *Punkt 4 i första stycket* ändras så att endast hemfridsbrott och olaga intrång av normalgraden omfattas av straffbestämmelsen. Övervägandena finns i avsnitt 7.

6 § Den som olovligen *tränger in* eller *stannar kvar i någon annans bostad eller annat liknande boende* döms för hemfridsbrott till böter eller fängelse i högst ett år. För hemfridsbrott döms även den som olovligen *tränger in* eller *stannar kvar i en trädgård, på en gårdsplan eller på en annan liknande plats som tillhör bostaden eller boendet*.

Den som i annat fall än som avses i första stycket obehörigen *tränger in* eller *stannar kvar i en byggnad* eller ett fartyg, på en gårdsplan eller på en annan liknande plats döms för olaga intrång till böter eller fängelse i högst ett år.

Om ett brott som avses i första eller andra stycket är grovt, döms för grovt hemfridsbrott eller grovt olaga intrång till fängelse i lägst sex månader och högst tre år. Vid bedömningen av om brottet är grovt ska det särskilt beaktas om gärningen

1. har skett genom inbrott,
2. har innefattat våld, hot om brottslig gärning, ofredande eller skada på egendom, eller
3. annars har varit av särskilt hänsynslös eller farlig art.

Prop. 2021/22:194 Paragrafen innehåller straffbestämmelser om hemfridsbrott (första stycket) och olaga intrång (andra stycket) samt om grovt hemfridsbrott och grovt olaga intrång (tredje stycket). I paragrafen införs omständigheter som särskilt ska beaktas vid bedömningen av om ett brott är grovt (kvalifikationsgrunder). Vidare införs särskilda brottsbeteckningar för de grova svårhetsgraderna och straffet skärps för såväl brott av normalgraden som de grova brotten. Slutligen moderniseras straffbestämelsen språkligt och tillämpningsområdet för olaga intrång förtydligas. Övervägandena finns i avsnitt 5 och 6.1–6.3.

Första stycket om hemfridsbrott ändras vad gäller språk och utformning. För det första tas den exemplifierande uppräkningslistan av platser som kan anses utgöra bostad bort och ersätts med uttrycket bostad eller annat liknande boende. Med uttrycket annat liknande boende tydliggörs att även tillfälliga bostäder, såsom hotellrum eller skyddade boenden, omfattas av det skyddade området och risken minimeras för att nya boendeformer i framtiden utesluts från tillämpningsområdet. Hemfridskyddet gäller även fortsättningsvis i princip oberoende av äganderättsförhållandena (se NJA II 1962 s. 130–131 och bl.a. Jareborg m.fl., 2015, Brotten mot person och förmögenhetsbrotten, s. 70–71). En person har t.ex. hemfridskydd mot sin arbetsgivare i sin bostad, även om denna tillhandahålls av arbetsgivaren. Också övernattande besökare som tillbringar något eller några dygns nattvila hos en bostadsinnehavare kan, beroende på omständigheterna, vid sidan av bostadsinnehavaren omfattas av hemfridskyddet. I situationer där äkta makar har en gemensam bostad, men där en av makarna har flyttat ut, kan den kvarboende maken omfattas av hemfridskydd även i förhållande till den make som flyttat ut (jfr kravet på att intrånget eller kvarstannandet ska ha skett olovligt). Vidare förtydligas i lagtexten att trädgård, gårdsplan eller annan liknande plats som tillhör bostaden eller boendet omfattas av det skyddade området. Beroende på förhållandena på platsen kan t.ex. en naturtomt eller strand utgöra en sådan liknande plats som omfattas av byggnadens hemfridszon (jfr t.ex. Mark- och miljööverdomstolens dom den 7 maj 2021 i mål nr M 12640-19). Någon skillnad i sak i förhållande till vad som gäller sedan tidigare är inte avsedd. Liksom tidigare ska uthus och andra ekonomibyggnader som finns inom det skyddade området också omfattas av straffskyddet, men däremot inte sådana byggnader som är mer avsidat belägna. På samma sätt som gällt hittills förutsätts för straffansvar att intrånget eller kvarstannandet ska ha skett olovligt. Även fortsättningsvis finns det dock förfaranden som måste anses vara tillåtna även om de i och för sig skulle kunna anses falla under bestämmelsens ordalydelse. Till exempel gäller i fråga om äkta makar som har en gemensam bostad att den ena maken inte kan begå hemfridsbrott genom att mot den andra makens vilja tränga in eller stanna kvar i bostaden. På motsvarande sätt torde gärningar som kan antas mer allmänt uppfattas som inte i egentlig mening klandervärda, t.ex. att gå genom en trädgård för att ringa på dörren till ett hus, inte heller fortsättningsvis vara straffbara. En bedömning av straffbarheten får dock göras med beaktande av samtliga relevanta omständigheter i det enskilda fallet.

De språkliga ändringarna i första stycket innebär att ordalydelsen inte längre kommer att korrespondera helt med ordalydelsen i 24 kap. 1 § andra stycket 3 och 4 om rätt till nödvärn. I och med att tillämpningsområdet för

hemfridsbrottet inte ändras i sak kommer dock även förhållandet mellan kriminaliseringen och rätten till nödvärn att gälla oförändrat i sak.

Maximistrafvet för hemfridsbrott höjs från böter till fängelse i högst ett år.

Andra stycket om olaga intrång ändras också vad gäller språk och utformning. I detta stycke tas uppräkningslistan av kontor, fabrik och upplagsplats eller annat dylikt ställe bort och ersätts med uttrycken en byggnad, ett fartyg, en gårdsplan eller en annan liknande plats. Någon inskränkning av det skyddade området är inte avsedd. Liksom tidigare ingår i det skyddade området t.ex. enskilda arbetsrum, andra arbetsplatser, föreningslokaler, skolor och förskolor, stall samt trappuppgångar och andra gemensamma utrymmen i flerfamiljsfastigheter. Med tillägget av gårdsplan i bestämmelsen klargörs att tillämpningsområdet även omfattar sådana platser. Med gårdsplan avses en yta som omgärdas t.ex. en fabrik eller annan byggnad. Det kan exempelvis röra sig om gårdsplanen runt lantbruksbyggnader. Det krävs inte att ytan är inrättad för ett bestämt ändamål, t.ex. som byggnadsplats. Inte heller behöver ytan vara inhägnad eller försedd med skyltning som klargör att det inte är tillåtet att vistas där, om det på annat sätt är möjligt att konstatera att det inte är fråga om en allmän plats. Så är oftast fallet med exempelvis gårdsplaner som tillhör lantbruk. Dessa ytor är normalt relativt enkla att utskilja från angränsande allmänna gator samt natur och skog. På samma sätt som gällt hittills är det en förutsättning för straffansvar att intrånget eller kvarstannandet skett obehörigen. Därmed utesluts från straffansvar sådana förfaranden som har skett med samtycke, som har stöd i t.ex. lag eller sedvana eller som efter en intresseavvägning i det enskilda fallet inte bör vara straffbara. Vid en sådan intresseavvägning kan bl.a. intrångets karaktär och varaktighet och personens agerande på platsen vara av betydelse (jfr NJA 1987 s. 148 och NJA 1983 s. 662).

På samma sätt som för hemfridsbrotten är förhållandet mellan rätten till nödvärn enligt 24 kap. 1 § andra stycket 3 och kriminaliseringen av olaga intrång oförändrat i sak. Kriminaliseringen av olaga intrång sträcker sig även fortsättningsvis längre än vad nödvärnsrätten gör.

Även maximistrafvet för olaga intrång höjs från böter till fängelse i högst ett år.

I *tredje stycket* regleras straffansvaret för de grova svårhetsgraderna av hemfridsbrott och olaga intrång. Stycket ändras genom att brotten ges egna brottsbeteckningar, nämligen grovt hemfridsbrott och grovt olaga intrång. Vidare införs en uppräkningslistan av omständigheter som särskilt ska beaktas vid bedömningen av om ett fall av hemfridsbrott eller olaga intrång ska anses vara grovt (kvalifikationsgrunder). Uppräkningslistan är inte uttömmande utan det är möjligt att bedöma ett brott som grovt även om ingen av de omständigheter som särskilt nämns är för handen. För att ett brott ska bedömas som grovt bör emellertid i sådana fall i princip krävas att omständigheterna i det enskilda fallet framstår som försvårande i motsvarande grad som normalt gäller i de fall som anges i paragrafens exemplifiering (jfr ”De upprepade förfalskningarna” NJA 2018 s. 378 p. 17). Frågan om brottet ska bedömas som grovt ska – som alltid – avgöras med beaktande av samtliga relevanta omständigheter.

Vid bedömningen av om ett brott är grovt ska det enligt *första punkten* särskilt beaktas om gärningen har skett genom inbrott. Med inbrott avses

Prop. 2021/22:194 att någon tar sig in i någon annans låsta utrymme. Det kan t.ex. ske genom att gärningspersonen krossar ett fönster, dyrkar upp ett lås eller bryter upp det med en kofot eller annat hjälpmedel. Däremot krävs det inte att gärningspersonen tillgriper någonting på platsen.

I *andra punkten* föreskrivs att det vid bedömningen särskilt ska beaktas om gärningen har innefattat våld, hot om brottslig gärning, ofredande eller skada på egendom. Med våld avses här, i likhet med bestämmelsen om olaga tvång i 4 kap. 4 §, våld mot person i form av misshandel eller annan sorts våld. Våldet behöver inte ha åsamkat smärta eller vara av särskilt kvalificerad art. Varje kraftutveckling riktad mot en person, om den är tillräcklig för att övervinna ett motstånd av något slag, omfattas (Jareborg m.fl., 2015, Brotten mot person och förmögenhetsbrotten, s. 55). Hot om brottslig gärning avser i första hand hot om våld mot person men någon inskränkning till några särskilda brottsliga gärningar görs inte. Ofredande har samma betydelse som i straffbestämmelsen i 4 kap. 7 §. Det kan således utöver fysisk antastning och störande kontakter exempelvis handla om att allvarligt skrämma eller störa någon genom höga ljud eller pyroteknik eller att filma någon på ett påträngande sätt. Även enstaka yttranden kan i vissa fall omfattas, t.ex. att framföra grova och detaljerade kränkningar av våldsamt natur. Med skada på egendom avses här såväl fysisk skada som skada som medför att objektet, jämfört med tidigare, inte längre är användbart. Det kan också handla om total fysisk förändring, att objektet upphör att existera.

Slutligen ska enligt *tredje punkten* särskilt beaktas om gärningen annars har varit av särskilt hänsynslös eller farlig art. Genom bestämmelsen betonas att även andra omständigheter som är av hänsynslös eller farlig art än de som anges i de tidigare punkterna kan vara av betydelse vid bedömningen av om brottet är grovt. En gärning kan vara av särskilt hänsynslös art om den riktas mot någon som på grund av ålder, sjukdom eller funktionsnedsättning befinner sig i en utsatt situation. Vilken kränkning intrånget har inneburit för den drabbade får också betydelse vid bedömningen av om gärningen har varit av särskilt hänsynslös art. Att gärningen annars har varit av särskilt farlig art kan t.ex. avse fall där syftet med intrånget eller kvarstannandet varit att förhindra en pågående verksamhet, t.ex. djuruppfödning, genom att avsiktligt sabotera produktionen. Ett intrång eller kvarstannande skulle även kunna vara av särskilt farlig art om det, utan att någon skada uppkommit, inneburit konkret fara för t.ex. skada eller sjukdom. En gärning kan vidare vara av särskilt farlig art om gärningspersonen visar särskild förlagenhet eller synnerlig brottslig företagsamhet genom att falskeligen uppges vara eller uppträda som tjänsteman från en myndighet eller genom att använda tekniska hjälpmedel. Även en gärning som varit organiserad eller ingått i en yrkesmässig verksamhet kan anses som grov. Särskilt farlig art ger också utrymme att beakta försvarande omständigheter som t.ex. är hänförliga till det sammanhang i vilket gärningen utförs.

Vidare ändras straffskalan för grovt hemfridsbrott och grovt olaga intrång genom att straffen för brotten höjs från fängelse i högst två år till fängelse i lägst sex månader och högst tre år.

En bedömning av konkurrensfrågan måste alltid göras av domstolen utifrån omständigheterna i det enskilda fallet och med beaktande av de vedertagna principerna på området. Ibland bör det dömas för två eller flera

olika brott. I andra fall bör ett eller flera mindre allvarliga brott konsumeras av den gärning som anses vara huvudbrottet. Allt efter omständigheterna får den lösning väljas som framstår som mest följdriktig och rimlig. Normalt bör inbrottsstöld konsumera hemfridsbrott. En gärning som skulle kunna bedömas både som grovt hemfridsbrott, där kvalifikationsgrunden utgörs av att gärningen har skett genom inbrott, och inbrottsstöld bör alltså i normalfallet föranleda straffansvar endast för inbrottsstöld. I regel bör även dömas endast för ett brott när konkurrens uppstår mellan hemfridsbrott och olaga intrång respektive t.ex. egenmäktigt förfarande, ofredande eller skadegörelse. Härvid blir avgörande vilken typ av kränkning som i det enskilda fallet framstår som mest framträdande. Omständigheter som utgör t.ex. egenmäktigt förfarande, ofredande eller skadegörelse kan få inverkan på bedömningen av om brottet är grovt. Om sådana omständigheter påverkar gradindelningen i skärpande riktning bör det dömas särskilt för grovt hemfridsbrott eller grovt olaga intrång och inte därutöver för t.ex. ofredande (se bl.a. NJA 1990 s. 315, NJA 2009 s. 636 och ”Tejpnigen” NJA 2013 s. 397 p. 16–17). Det våld som kan förekomma i samband med hemfridsbrott eller olaga intrång kan vara av vitt skild karaktär. Bedömningen av om en gärning som innefattat våldsinslag ska medföra straffansvar för ett eller flera brott måste därför ske utifrån omständigheterna i det enskilda fallet.

10 § För försök, förberedelse eller stämpling till människorov, människohandel, grov människoexploatering eller olaga frihetsberövande och för underlåtenhet att avslöja eller förhindra ett sådant brott döms det till ansvar enligt 23 kap. Detsamma gäller för försök, förberedelse eller stämpling till människoexploatering, grovt olaga tvång, äktenskapstvång, barnäktenskapsbrott, grovt olaga hot, *grovt hemfridsbrott eller grovt olaga intrång* och för försök eller förberedelse till dataintrång som om det fullbordats inte skulle ha varit att anse som ringa, eller grovt dataintrång.

Paragrafen reglerar straffansvar för osjälvständiga brott i 4 kap. och ändras på så sätt att försök, förberedelse och stämpling till grovt hemfridsbrott och grovt olaga intrång straffbeläggs. Övervägandena finns i avsnitt 6.4.

11 § Hemfridsbrott, olaga intrång, kränkande fotografering eller förberedelse till sådant brott, olovlig identitetsanvändning, olaga integritetsintrång, ofredande som inte förövats på allmän plats, intrång i förvar, olovlig avlyssning som inte förövats på allmän plats eller förberedelse till sådant brott får åtalas av åklagare endast om målsäganden anger brottet till åtal eller om åtal är påkallat från allmän synpunkt. Detsamma gäller olaga tvång genom hot att åtala eller ange annan för brott eller att om annan lämna menligt meddelande samt försök eller förberedelse till sådant brott.

I paragrafen anges vissa begränsningar i åklagarens åtalsrätt för ett antal brott i 4 kap. Mot bakgrund av att brottsbeteckningarna grovt hemfridsbrott och grovt olaga intrång införs i 6 §, ändras den inledande delen av den första meningen – ”Hemfridsbrott eller olaga intrång som inte är grovt”, till ”Hemfridsbrott, olaga intrång”. Detta innebär inte någon ändring i sak. Övervägandena finns i avsnitt 6.3.

Sammanfattning av promemorian Ett modernare straffrättsligt skydd mot hemfridsbrott och olaga intrång

Promemorian innehåller förslag som syftar till att modernisera och stärka det straffrättsliga skyddet mot hemfridsbrott och olaga intrång i brottsbalken. Straffbestämmelserna moderniseras språkligt och det klargörs att tillämpningsområdet för olaga intrång även omfattar gårdsplaner. Det föreslås också att maximistraffet för brott av normalgraden skärps från böter till fängelse i högst ett år. Vidare föreslås att de grova svårhetsgraderna av brotten ska betecknas grovt hemfridsbrott respektive grovt olaga intrång och att straffskalan för dessa brott ändras från fängelse i högst två år till fängelse i lägst sex månader och högst tre år. Därtill föreslås att det i lagen införs omständigheter som särskilt ska beaktas vid bedömningen av om ett brott är grovt. Vid denna bedömning ska det särskilt beaktas om gärningen har skett genom inbrott, har innefattat våld, hot om brottslig gärning, ofredande eller skada på egendom eller annars har varit av särskilt hänsynslös eller farlig art. I promemorian föreslås också att försök, förberedelse och stämpling till grovt hemfridsbrott och grovt olaga intrång straffbeläggs.

Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 mars 2022.

Förslag till lag om ändring i brottsbalken

Härigenom föreskrivs att 4 kap. 4 b, 6, 10 och 11 §§ brottsbalken ska ha följande lydelse.

Lydelse enligt prop. 2020/21:74 *Föreslagen lydelse*

4 kap.

4 b §¹

Den som förföljer en person genom brottsliga gärningar som utgör

1. misshandel enligt 3 kap. 5 § eller försök till sådant brott som inte är ringa,

2. olaga tvång enligt 4 kap. 4 § första stycket,

3. olaga hot enligt 4 kap. 5 § första stycket,

4. hemfridsbrott eller olaga intrång enligt 4 kap. 6 §, *4. hemfridsbrott enligt 4 kap. 6 § första stycket eller olaga intrång enligt 4 kap. 6 § andra stycket,*

5. kränkande fotografering enligt 4 kap. 6 a §,

6. olovlig identitetsanvändning enligt 4 kap. 6 b §,

7. olaga integritetsintrång enligt 4 kap. 6 c §,

8. ofredande enligt 4 kap. 7 §,

9. uppmaning till självmord eller oaktsam uppmaning till självmord enligt 4 kap. 7 a §,

10. sexuellt ofredande enligt 6 kap. 10 §,

11. skadegörelse enligt 12 kap. 1 § eller försök till sådant brott,

12. ringa skadegörelse enligt 12 kap. 2 §, eller

13. överträdelse av kontaktförbud med elektronisk övervakning eller överträdelse av kontaktförbud enligt 24 § lagen (1988:688) om kontaktförbud

döms, om var och en av gärningarna har utgjort led i en upprepad kränkning av personens integritet, för olaga förföljelse till fängelse i högst fyra år.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

6 §

Den som olovligen *intränger* eller *kvarstannar* där *annan har sin bostad, vare sig det är rum, hus, gård eller fartyg*, döms för hemfridsbrott till böter.

Den som olovligen *tränger in* eller *stannar kvar i någon annans bostad eller annat liknande boende* döms för hemfridsbrott till böter eller fängelse i högst ett år. För hemfridsbrott döms även den som *olovligen tränger in* eller *stannar kvar i en trädgård eller på en gårdsplan som tillhör bostaden eller boendet*.

¹ Senaste lydelse 2018:409.

Intränger eller kvarstannar någon eljest obehörigen i kontor, fabrik, annan byggnad eller fartyg, på upplagsplats eller på annat dylikt ställe, dömes för olaga intrång till böter.

Är brott som i första eller andra stycket sägs grovt, dömes till fängelse i högst två år.

Den som i annat fall än som avses i första stycket obehörigen tränger in eller stannar kvar i en byggnad, ett fartyg, på en gårdsplan eller på en annan liknande plats döms för olaga intrång till böter eller fängelse i högst ett år.

Om ett brott som avses i första eller andra stycket är grovt, döms för grovt hemfridsbrott eller grovt olaga intrång till fängelse i lägst sex månader och högst tre år. Vid bedömningen av om brottet är grovt ska det särskilt beaktas om gärningen

- 1. har skett genom inbrott,*
- 2. har innefattat våld, hot om brottslig gärning, ofredande eller skada på egendom, eller*
- 3. annars har varit av särskilt hänsynslös eller farlig art.*

10 §²

För försök, förberedelse eller stämpling till människorov, människohandel, grov människoexploatering eller olaga frihetsberövande och för underlåtenhet att avslöja eller förhindra ett sådant brott döms det till ansvar enligt 23 kap. Detsamma gäller för försök, förberedelse eller stämpling till människoexploatering, grovt olaga tvång, äktenskapstvång, barn-äktenskapsbrott eller grovt olaga hot och för försök eller förberedelse till dataintrång som om det fullbordats inte skulle ha varit att anse som ringa, eller grovt dataintrång.

För försök, förberedelse eller stämpling till människorov, människohandel, grov människoexploatering eller olaga frihetsberövande och för underlåtenhet att avslöja eller förhindra ett sådant brott döms det till ansvar enligt 23 kap. Detsamma gäller för försök, förberedelse eller stämpling till människoexploatering, grovt olaga tvång, äktenskapstvång, barn-äktenskapsbrott, grovt olaga hot, grovt hemfridsbrott eller grovt olaga intrång och för försök eller förberedelse till dataintrång som om det fullbordats inte skulle ha varit att anse som ringa, eller grovt dataintrång.

11 §³

Hemfridsbrott eller olaga intrång som inte är grovt, kränkande fotografering eller förberedelse till sådant brott,

Hemfridsbrott, olaga intrång, kränkande fotografering eller förberedelse till sådant brott, olovlig identitetsanvändning, olaga

² Senaste lydelse 2020:349.

³ Senaste lydelse 2017:1136.

olovlig identitetsanvändning, olaga integritetsintrång, ofredande som inte förövats på allmän plats, intrång i förvar, olovlig avlyssning som inte förövats på allmän plats eller förberedelse till sådant brott får åtalas av åklagare endast om målsäganden anger brottet till åtal eller om åtal är påkallat från allmän synpunkt. Detsamma gäller olaga tvång genom hot att åtala eller ange annan för brott eller att om annan lämna menligt meddelande samt försök eller förberedelse till sådant brott.

integritetsintrång, ofredande som inte förövats på allmän plats, intrång i förvar, olovlig avlyssning som inte förövats på allmän plats eller förberedelse till sådant brott får åtalas av åklagare endast om målsäganden anger brottet till åtal eller om åtal är påkallat från allmän synpunkt. Detsamma gäller olaga tvång genom hot att åtala eller ange annan för brott eller att om annan lämna menligt meddelande samt försök eller förberedelse till sådant brott.

Denna lag träder i kraft den 1 mars 2022.

Förteckning över remissinstanserna

Efter remiss har yttrande över promemorian lämnats av Attunda tingsrätt, Blekinge tingsrätt, Brottsförebyggande rådet, Brottsoffermyndigheten, Domstolsverket, Göteborgs tingsrätt, Hovrätten för Västra Sverige, Hovrätten för Övre Norrland, Jämställdhetsmyndigheten, Karolinska Institutet, Kriminalvården, Lantbrukarnas Riksförbund, Polismyndigheten, Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige, Svenska Jägareförbundet, Sveriges advokatsamfund, Säkerhetspolisen, Umeå universitet, Unizon, Villaägarnas Riksförbund och Åklagarmyndigheten.

Därutöver har yttrande inkommit från Jägarnas Riksförbund.

Fastighetsägarna Sverige och Riksdagens ombudsmän har avstått från att yttra sig.

Följande remissinstanser har inte inkommit med något yttrande. Brottsofferjouren Sverige, Djurens rätt, Djurskyddet Sverige, Hyresgästföreningen, Livsmedelsföretagen och Svenska Köttföretagen AB.

Utdrag ur protokoll vid sammanträde 2022-02-28

Närvarande: F.d. justitieråden Martin Borgeke och Mari Andersson samt justitierådet Petter Asp

Ett modernare straffrättsligt skydd mot hemfridsbrott och olaga intrång

Enligt en lagrådsremiss den 10 februari 2022 har regeringen (Justitiedepartementet) beslutat inhämta Lagrådets yttrande över förslag till lag om ändring i brottsbalken.

Förslaget har inför Lagrådet föredragits av rättssakkunniga Sanna Ordenius.

Förslaget föranleder följande yttrande.

Syftet med förslagen i lagrådsremissen är att åstadkomma en modernisering och en förstärkning av det straffrättsliga skyddet mot hemfridsbrott och olaga intrång. En särskild del i detta är att det ska klargöras att tillämpningsområdet för bestämmelsen om olaga intrång omfattar även gårdsplaner. Ett annat inslag i den föreslagna lagstiftningen är att straffskalorna skärps.

Lagrådet har inga invändningar mot förslaget som sådant. En fråga är emellertid hur ändringen av 4 kap. 6 § förhåller sig till nödvärnsregleringen i 24 kap. 1 §. För närvarande är reglerna för hemfridsbrott i princip samordnade med de som gäller för nödvärn. I nödvärnsbestämmelsen anges nämligen att rätt till nödvärn föreligger bl.a. mot den som olovligen trängt in i eller försöker tränga in i rum, hus, gård eller fartyg och mot den som vägrar att lämna en bostad efter tillsägelse.

Enligt förslaget ska hemfridsbrottet, utöver ”bostad”, omfatta även ”annat liknande boende”. Dessutom ska det gälla ett ansvar för hemfridsbrott när någon ”olovligen tränger in eller stannar kvar i en trädgård, på en gårdsplan eller på en annan liknande plats som tillhör bostaden eller boendet”.

Som Lagrådet förstår remissen är de föreslagna lagändringarna i 4 kap. 6 § första stycket inte avsedda att innebära någon förändring i sak och därmed skulle heller inte relationen till 24 kap. 1 § påverkas. Någon analys av frågan finns emellertid inte i remissen.

Enligt Lagrådets uppfattning måste det klargöras om, och i så fall i vilken utsträckning, rätten till nödvärn i hemfridsbrottsituationer påverkas av den föreslagna lagstiftningen. Ska man exempelvis ha rätt till nödvärn mot den som olovligen stannar kvar i en trädgård eller på en annan liknande plats?

Prop. 2021/22:194 Bilaga 4 Motsvarande fråga aktualiseras genom de föreslagna förändringarna avseende olaga intrång.

Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 17 mars 2022

Närvarande: statsminister Andersson, ordförande, och statsråden Johansson, Hallengren, Hultqvist, Damberg, Shekarabi, Ygeman, Linde, Ekström, Eneroth, Dahlgren, Ernkran, Hallberg, Thorwaldsson, Gustafsdotter, Axelsson Kihlblom, Elger, Farmanbar, Danielsson

Föredragande: statsrådet Johansson

Regeringen beslutar proposition Ett modernare straffrättsligt skydd mot hemfridsbrott och olaga intrång